

ȘANTIERUL ARHEOLOGIC SIRET (1993)

DE

VICTOR SPINEI și ELENA GHERMAN

Rezultatele fructuoase obținute în campania de săpături arheologice de la Siret din 1992¹ au constituit un imbold pentru a continua investigațiile în cursul anului următor. Cu toate aceste rezultate încurajatoare, multiplele probleme legate de geneza și evoluția așezării urbane de la Siret sunt departe de a se afla într-un stadiu satisfăcător de clarificare, atât datorită laconismului izvoarelor medievale narative și diplomatice, cât și a insuficienței puneri în valoare a documentului arheologic. Avem în vedere în acest sens vestigiile medievale scoase la iveală prin săpăturile din ultimele decenii, nevalorificate din punct de vedere științific decât în mică măsură, dar și perimetrele din vechiul areal citadin încă neafectate de cercetări cu caracter metodic.

Întrucât nucleul urban din evul mediu este suprapus – dacă nu în întregime, cel puțin în cea mai mare parte – de orașul modern, zonele ce se pretează la excavări extinse din punct de vedere spațial sunt destul de puține, ele corespunzând de cele mai multe ori cu loturi personale, ocupate de grădini și livezi, în care proprietarii lor nu acceptă de regulă lucrările cu caracter arheologic decât în condiții speciale și în perioade climatice neadecvate muncii de șantier. Unor situații dificile decurgând din aceste realități au trebuit să le facă față colectivul care și-a asumat continuarea săpăturilor de la Siret în cursul anului 1993². Din păcate ele nu au putut dobândi amplitudinea preconizată și datorită resurselor materiale modeste care ne-au fost puse la dispoziție³.

Dat fiind că ambele perimetre supuse investigațiilor în anul anterior nu fuseseră epuizate, în mod firesc am socotit necesar să continuăm depistarea complexelor arheologice din imediata lor vecinătate, spre a putea dobândi o viziune de ansamblu asupra unor zone urbane medievale, una din ideile noastre directe încă de atunci când am reluat investigațiile de la Siret. Cercetările inițiate în anul 1993 s-au desfășurat între 20 iulie și 7 august, vizând în egală măsură sectoarele pe care le-am denumit convențional A și B. Cel dintâi corespunde cu livada și curtea renumitului lăcaș de cult Sfânta Treime sau Sfânta Troiță (fig. 1/1), iar cel de-al doilea cu fâșia de teren agricol de pe partea dreaptă a pâraului Cacaina, de la nord-vest de biserică.

În sectorul A au fost trasate două secțiuni – 1 și 2 – pe latura nordică a lăcașului, cu scopul de a încerca eventuale clarificări revelatoare pentru epoca de ctitorire a sa, de a verifica dacă înaintea construcției actuale nu a existat o alta anterioară tot din piatră sau din lemn și de a obține date suplimentare despre întinderea și datarea necropolei, ca și despre caracteristicile ritului funerar. Secțiunea 1 a fost amplasată la 8,20 m de colțul de nord-vest al bisericii Sfânta Treime, având o lungime de 12,70 m și o lățime de 1,50 m, în vreme ce secțiunea 2, cu dimensiunile de 9,50 x 1,50 m, era perpendiculară pe latura de nord a lăcașului, în zona sa centrală, unul din capete mărginindu-se de locul de unde pornea absida laterală. Cele două secțiuni, orientate 6100°NV–2900°SE, au fost dispuse paralel, distanța dintre acestea măsurând 16,20 m.

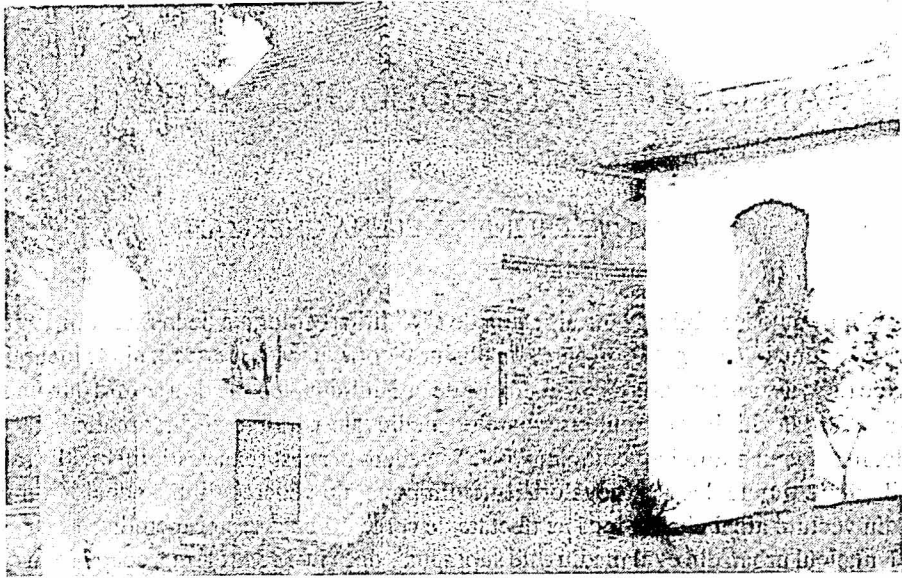
Ele erau adâncite în medie până la circa 1,20 m, succesiunea depunerilor de sol fiind în general identică. După stratul vegetal, gros de circa 0,15 m, acoperit cu iarbă – transportat în zonă în cea mai mare parte, de vreo

¹ V. Spinei și C. Asăvoaic, *Date preliminare privind rezultatele săpăturilor din 1992 de la Siret*, în *ArhMold*, XVI, 1993, p. 215-227; S. Haimovici, C. Tarcan, C. Amaximoaic, *Studiu arheozoologic cu privire la materialul provenit din orașul medieval Siret (secolele XIV-XV)*, în *ArhMold*, XVI, 1993, p. 311-320.

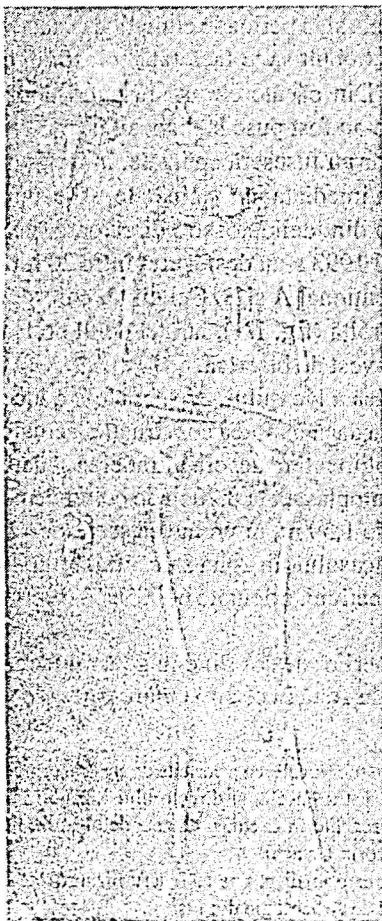
² Ca și în anul anterior, lucrările de pe șantier au beneficiat

de sprijinul autorităților locale, cu prioritate de acela al primarului orașului, domnul Petru Fasolă, al directorului Liceului „Lațcu Vodă”, domnul prof. Florin Crețu, și al custodelui Muzeului de Istorie, domnul Dorin Ursachi.

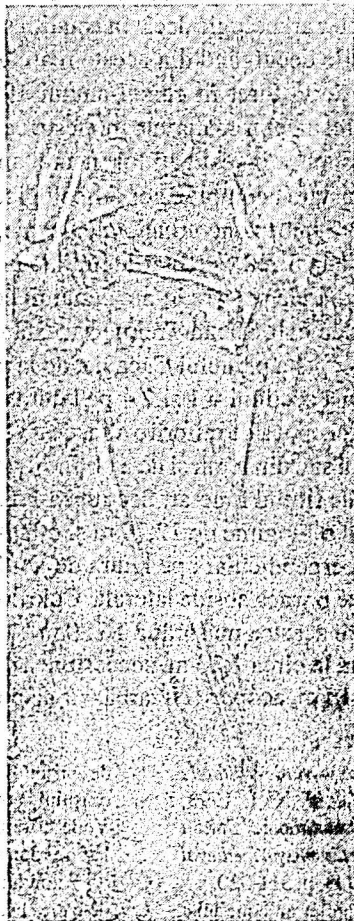
³ Fondurile de care am dispus ne-au fost furnizate în totalitate de către Institutul de Arheologie din Iași.

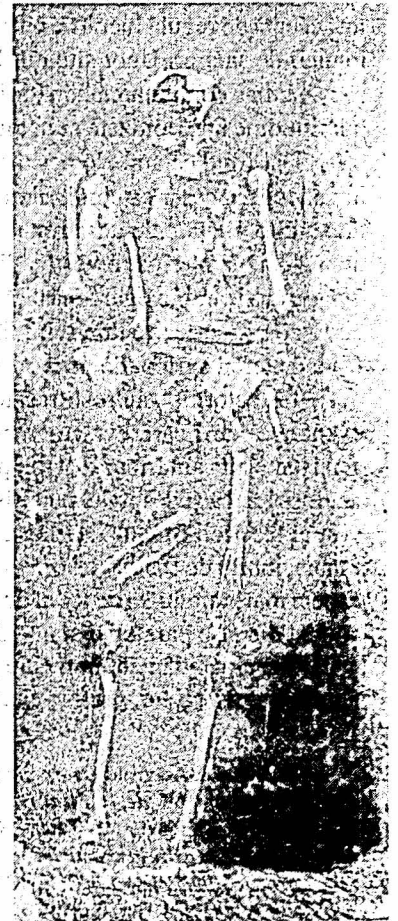
1

2

3

4

Fig. 1. Biserica Sfânta Treime și clopotnița adiacentă (1). Mormântul 27 suprapus peste mormântul 26 (2), mormântul 22 (3) și mormântul 23 suprapus peste mormântul 32 (4) din sectorul A.

zece ani, de câțiva enoriași – urma o depunere masivă, foarte lată, de pământ purtat, nivelat atunci când s-au întreprins marile lucrări de consolidare și reparare a bisericii Sfânta Treime în anii imediat anteriori izbucnirii celui de-al doilea război mondial⁴. Grosimea sa oscila în general între 0,45 și 0,90 m, fiind mai mare spre capătul nordic al șanțului, unde, în scopul atenuării pantei, s-a cărat mai mult pământ. Acest strat era de culoare cenușie, cu diferite nuanțe, cuprinzând pietre și material arheologic fragmentar din evul mediu și perioada modernă. Între aceste pietre se găseau dale mari de piatră, grupate sau izolate, la adâncimi ce variau între 0,35 și 1,20 m de la suprafața actuală de călcare. O îngrămădire compactă de dale, groase de 0,15-0,20 m, unele având peste 1,0 m lungime și 0,70 m lățime, s-a constatat în partea centrală a secțiunii 1. Nu este exclus ca unele dintre ele să fi provenit din pardoseala inițială a bisericii, dezafectată o dată cu lucrările de consolidare. Stratul în discuție, constituit prin nivelarea perimetrului din jurul lăcașului, suprapunea un pământ galben-argilos nepurtat, lipsit de urme arheologice. Între cele două niveluri s-au sesizat pe alocuri lentile foarte subțiri de sol brun-cenușiu. Pământul galben-argilos, ca și cel brun-cenușiu, a fost perforat din loc în loc de numeroase gropi de morminte de înhumăție.

Cu totul altă înfățișare prezintă stratigrafia capătului sudic al secțiunii 2, care, așa cum precizăm, intersectează latura nordică a bisericii. La executarea lucrărilor complexe de subzidire a monumentului, începute în anul 1937, când acesta a fost prevăzut cu un brâu continuu de zid și cu legături de fier în exterior, de la peretele său s-a excavat un șanț lat de 1,90-2,0 m, adâncit până la circa 2,90 m, adică cu puțin sub baza fundației lăcașului. Pe această porțiune există un pavaj din pietre de dimensiuni medii, lat de 1,25 m, cu grosime de circa 0,12-0,15 m, așezat pe un pat de nisip completat cu puțin prundiș, gros de aproximativ 0,15 m, flancat spre nord de o bordură din beton, înaltă de 0,45 m și lată de aproape 0,40 m, ce se afla la -0,30 m de actualul nivel de călcare, nefiind suprapus de pavaj și nisip. Șanțul cu lățimea de 1,90-2,0 m, de care aminteam mai sus, a fost umplut după terminarea subzidirii fundației cu pământ galben argilos curat, lipsit de vestigii arheologice, adus desigur dintr-o zonă mai îndepărtată. Acesta era suprapus – așa cum am precizat – numai pe lățimea de 1,25 m de un pavaj de pietre și un strat de nisip, restul spațiului, de circa 0,75 m, având deasupra depunerea vegetală. Solul galben argilos era în general unitar din punct de vedere al compoziției, fiind întrerupt, aproximativ între 0,50 și 0,60 m, de o lentilă de pământ negricioasă, groasă de 0,15-0,18 m. Subzidirea menită să consolideze vechea temelie începea de la -1,25 m de la nivelul actual de călcare, corespunzând cu pavajul, adâncindu-se apoi cu 1,40 m, până la baza temeliei lăcașului. Ea consta din pietre mari de râu, prinse cu ciment dens gri închis, și avea lățimea de 0,40 m. Șanțul circular, săpat în 1937 pentru atașarea subzidirii, zădărnicește posibilitatea

⁴ Efectuarea lucrărilor de restaurare integrală a fost asumată de Comisiunea Monumentelor Istorice, fiind coordonate de arhitectul Horia Teodoru. Decizia demarării lor s-a luat după ce, la începutul anului 1936, mitropolitul Visarion al Bucovinei a solicitat Comisiunii să alcătuiască o listă a monumentelor religioase aflate într-o stare precară, listă în care a fost inclusă și biserica cu hramul Sfintei Treimi (Cf. P. Luța, *Raportul Secțiunii Regionale Cernăuți a Comisiunii Monumentelor Istorice pe anul 1936*, în *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, XXX, 1937, 92, p. 91). Lucrările au fost eșalonate pe parcursul a mai multor ani. În 1937 s-a nivelat terenul din jurul lăcașului, s-au făcut săpături în exterior și interior pe lângă fundație, aplicându-se o subzidire, s-a consolidat soclul prin împănare cu beton, între zidurile noi și cele vechi, s-a realizat consolidarea pereților cu ajutorul verigilor de fier și prin repararea legăturilor vechi, s-a răzăluit tencuiala de pe pereți și s-au curățit cadrele și ornamentele de piatră. În cursul anului 1938 s-au țesut crăpăturile din pereți, s-a înlăturat zidăria de cărămidă, s-a refăcut paramentul din piatră neregulată, iar găurile de unde s-au scos grinzile putrezite au fost astupate cu beton. În 1939 s-au executat drenaje și alte nivelări de teren, s-au restaurat fațada și tencuielile interioare, s-au implantat discuri smălțuite, s-au prevăzut gratii și geamuri la ferestre, s-a refăcut ușa de la intrare, au fost așezate lespezile de piatră și pietrele de mormânt, s-a amenajat bordura

la trotuarul din jurul bisericii și trotuarul din jurul clopotniței, s-a înlăturat turla adăugată inoportun spre sfârșitul secolului al XIX-lea, s-au construit acoperișuri noi la biserică și clopotniță, s-a vopsit streșina și s-a așezat Sfânta Masă. Costul lucrărilor de restaurare efectuate în 1937-1939 s-a ridicat la suma de 685030 lei. Pentru 1940 rămăseseră de executat pictarea iconostasului, amenajarea trotuarului din lespezi de piatră din jurul lăcașului și restaurarea ambelor abside laterale (Cf. *Darea de seamă pentru restaurarea bisericilor monumente istorice din Bucovina, pe anii 1936, 1937, 1938 și 1939 sub păstoria I. P. S. Mitropolit Visarion*, în *Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice pe 1942*, publicat de V. Brătulescu, București, 1943, p. 83-84). Dosarul cuprinzând devizul, planurile și condițiile încheierii lucrărilor de la Sfânta Treime, prezentat de Horia Teodoru, a fost aprobat în ședința Comisiunii Monumentelor Istorice din 30 iulie 1943 (Cf. *Proces-verbal Nr. 14*, în *Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice pe 1943*, publicat de V. Brătulescu, București, 1946, p. 53). Încercări de refacere și consolidare a monumentului sunt înregistrate și într-o perioadă anterioară: în 1873 administrația austriacă patronază o restaurare integrală, iar după Marea Unire, în 1922, are loc o restaurare parțială, lăcașul aflându-se într-o stare cu totul precară. În ceea ce privește iconostasul, acesta fusese refăcut în anul 1841 cu fondurile puse la dispoziție de un negustor local (Cf. P. Luța, *op.cit.*, p. 91).

de a stabili conexiuni stratigrafice relevante între lăcașul de cult și depunerile de sol din preajma sa. De altfel, și acestea din urmă au fost pregnant afectate până la o adâncime considerabilă de amenajările moderne ale terenului, făcute cu ocazia consolidării bisericii.

Pământul cenușiu purtat, care suprapunea mormintele, rezultat – precum precizăm – dintr-o nivelare din secolul al XX-lea, conținea, pe lângă lespezi plate și pietre de râu de dimensiuni variate, diverse resturi arheologice compuse în special din fragmente ceramice și fieroase, ce aparțineau evului mediu și epocii moderne și contemporane. Resturile fieroase constau din cuie și piroane, provenind desigur de la grinzile și de la acoperișul din șindrilă al bisericii.

Cele mai vechi urme recuperate erau câteva fragmente de vase din pastă grosieră de culoare cărămizie, lucrate la roata cu turație lentă (fig. 2/2) și decorate cu linii incizate vălurite, care, potrivit analogiilor cunoscute în alte așezări din nord-vestul Moldovei, se circumscriu din punct de vedere cronologic sfârșitului secolului al XIII-lea și începutul veacului următor⁵. Resturi ceramice mai numeroase aparțin ultimelor decenii ale secolului al XIV-lea și secolelor XV-XVIII. Ceramica specifică sfârșitului secolului al XIV-lea și începutului veacului ulterior, în cea mai mare parte fragmentară, provine de la oale-borcane, oale cu toartă și pahare, lucrate dintr-o pastă cu nisip fin sau cu bobul mare ca degresant și arse în mediu neoxidant, ceea ce le-a conferit o culoare cenușie⁶. Unul din pahare, decorat cu un fascicol de nervuri orizontale, era acoperit în exterior cu smalt cu tonalități verzui. În schimb, ceramica corespunzătoare secolelor XVI și XVII, de asemenea fragmentară, se compunea din vase arse oxidant, lucrate dintr-o pastă zgrunțuroasă sau fină, la roata rapidă, astfel că pereții și fundul lor sunt de regulă mai subțiri ca la vasele cenușii din perioada anterioară⁷. Dintre formele ce s-au putut identifica amintim oalele cu toartă – care predomină din punct de vedere cantitativ –, oalele-borcan, capacele (fig. 2/3), cămile și castroanele. Câteva fragmente ceramice, lucrate din pastă caolinată, erau acoperite pe partea exterioară și uneori pe cea interioară cu smalt verzui. După trăsăturile tipologice ele par a aparține secolelor XVII-XVIII.

Pe lângă ceramica de uz casnic, în cele două secțiuni din sectorul A, dar mai cu seamă în cea de-a doua, au fost descoperite mai multe fragmente de discuri ornamentale cu picior, pe a căror față exterioară s-a aplicat smalt verzui (fig. 2/1, 4) sau brun (fig. 2/7). Ele avuseseră menirea de a decora fațada bisericii Sfânta Treime deasupra brâului zimțat de cărămizi, ca și deasupra firidelor celor trei abside, a ferestrelor și a ușii. De asemenea, tot din ansamblul monumentului de cult amintit au fost recuperate câteva picioare tubulare lucrate din pastă roșietică densă, păstrând în exterior urme de mortar, cu care fuseseră prinse în zidărie (fig. 2/5, 6, 8).

În ceea ce privește forma, discurile cu picior cilindric plin erau asemănătoare unor ciuperci. Dimensiunile lor nu erau identice, cele acoperite cu smalt verde fiind ceva mai voluminoase decât cele cu smalt brun. Diametrul discurilor recuperate până în prezent oscila între 8,60 și 9,80 cm. În partea centrală erau prevăzute cu un buton sferoidal, iar la margine cu două nervuri concentrice. Piciorul discurilor prezenta o evazare în partea opusă feței exterioare, pentru a putea fi mai stabil încastrat în zidărie. Pe suprafața picioarelor și pe partea interioară a discurilor sunt vizibile urmele de la mortarul cu care fuseseră fixate pe fațada lăcașului. Printre fragmentele de discuri descoperite se detașează un exemplar având o formă identică cu celelalte piese, dar lipsit de smalt. Prezența sa sugerează faptul că operația de smălțuire – fără de care el nu putea servi la ornarea bisericii – era efectuată în imediata apropiere a șantierului de construcție.

Piese ceramice cu rol în decorația arhitecturală, acoperite în partea vizibilă atât cu smalt verzui cât și de culoare brună, identice cu cele prezentate sumar în rândurile de mai sus, au fost depistate cu prilejul lucrărilor de restaurare a bisericii cu hramul Sfintei Treimi dirijate de arhitectul Horia Teodoru, fiind inițial incluse în

⁵ D. Gh. Teodor, E. Neamțu și V. Spinei, *Cercetări arheologice la Lunca-Dorohoi*, în *ArhMold*, VI, 1969, p. 190-200; E. Busuioc, *Ceramica de uz comun nescălțuită din Moldova (Secolul al XIV-lea pînă la mijlocul secolului al XVI-lea)*, București, 1975, p. 13-26; E. Neamțu, V. Neamțu, S. Cheptea, *Orașul medieval Baia în secolele XIV-XVII*, II, *Cercetările arheologice din anii 1977-1980*, Iași, 1984, p. 146-160.

⁶ Pentru ceramica din secolele XIV-XV din Moldova, cf. îndeosebi M. D. Matei, *Contribuții arheologice la istoria orașului Suceava*, București, 1963, p. 34 și urm.; E. Busuioc, *op.cit.*, p. 26-64; L. Bătrina și A. Bătrina, *Cercetările arheologice de la*

Horodnic (jud. Suceava), în *Suceava, Anuarul Muzeului Județean*, V, 1978, p. 146 și urm.; E. Neamțu, V. Neamțu, S. Cheptea, *Orașul medieval Baia în secolele XIV-XVII*, [I.] *Cercetările arheologice din anii 1967-1976*, Iași, 1980, p. 111-123; idem, *Orașul . . .*, II, p. 166-226.

⁷ Pentru ceramica din secolele XVI-XVII din Moldova, cf. îndeosebi Al. Andronic, E. Neamțu și M. Dinu, *Săpăturile arheologice de la curtea domnească din Iași*, în *ArhMold*, V, 1967, p. 218-228; Al. Andronic, *Iași pînă la mijlocul secolului al XVII-lea. Geneză și evoluție*, Iași, 1986, p. 60-69; E. Neamțu, V. Neamțu, S. Cheptea, *Orașul . . .*, [I.] p. 123-127.

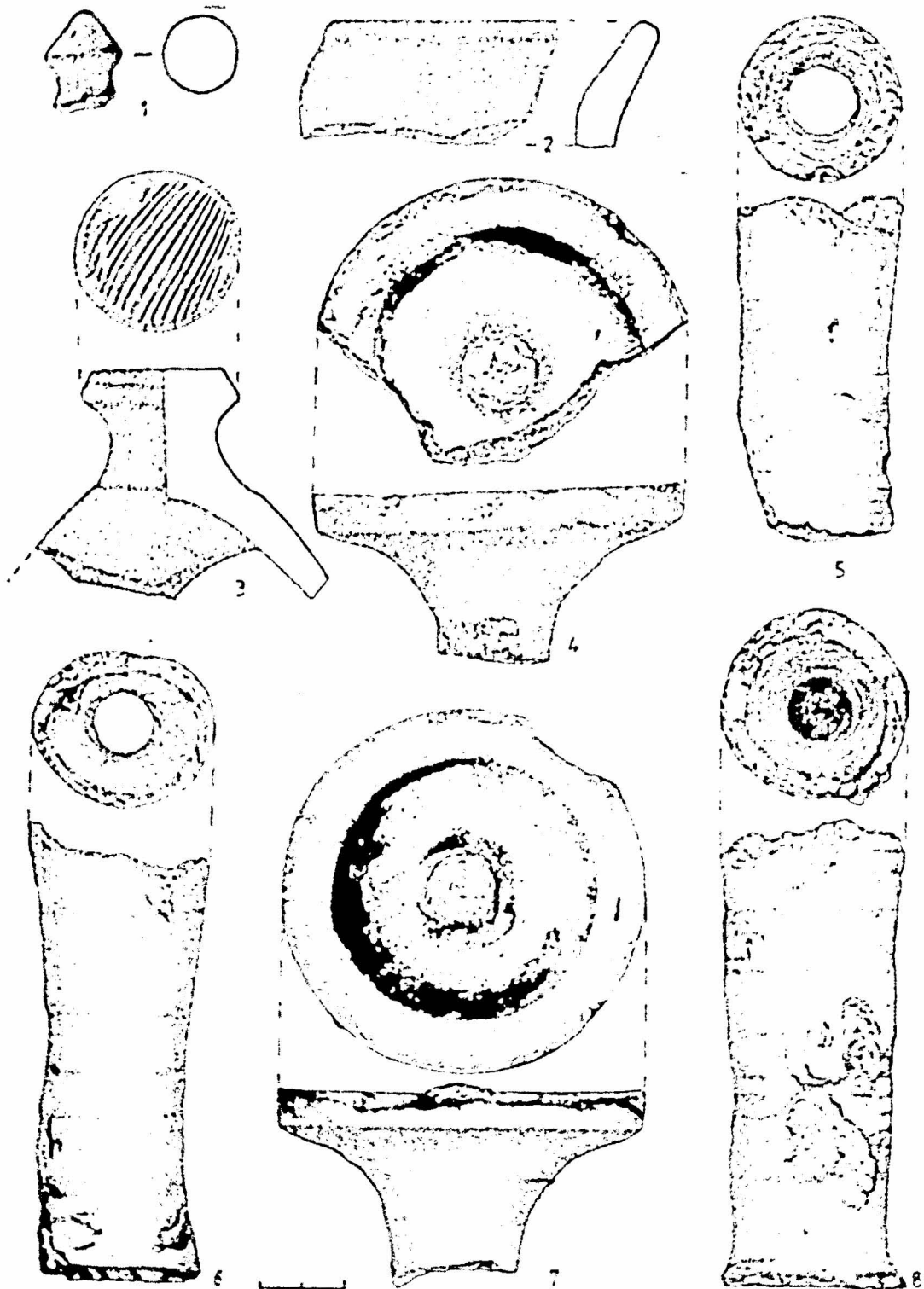

Fig. 2. Bezoar de disc ornamentat (1), fragment din baza unui vas-borcan de tip urbane (2), cupac din piatră roșie (3), discuri ornamentale și fațali decorate cu smalt verzui (4) și bezoare (7) și plectre tubulare (5, 6, 8) descoperite în secțiunile 2 (1, 2, 4, 7, 8) și 1 (3, 5, 6) din șanțul A.

colecțiile Comisiunii Monumentelor Istorice, de unde au fost transferate la Muzeul de Artă al României⁸. De asemenea, discuri ornamentale fragmentare au fost descoperite în cursul campaniei de săpături din anul 1992 în mai multe complexe de locuire⁹. Observațiile făcute asupra contextului în care s-au găsit sunt de natură să releve faptul că decorarea vechii biserici din Siret, și implicit construcția sa, nu poate fi atribuită – precum s-ar deduce din datele tradiției¹⁰ și așa cum admit unii specialiști din perioada postbelică – voievodului Sas¹¹, fiul lui Dragoș Descălecătorul, ci se plasează câteva decenii mai târziu.

Prin excavarea secțiunilor 1 și 2 din sectorul A s-au descoperit – la fel ca și în anul precedent – 21 morminte de înhumare, numerotate în continuarea celor din 1992. În secțiunea 2 au fost dezvelite 11 morminte (M22–M32)¹² (fig. 1/2-4), iar în secțiunea 1 un număr de 10 morminte (M33–M42)¹³. La mormintele cercetate în anul 1993 nu s-a surprins decât fundul gropilor, partea lor superioară și mediană distrugându-se cu prilejul lucrărilor de nivelare a terenului. De aceea nu știm cu cea mai mare precizie unde se afla nivelul de călcare de la care s-a pornit săparea lor. Totuși, având în vedere că punctul de îmbinare a zidurilor monumentului cu fundația se găsește la nivelul actual de călcare al solului, este logic ca și cel din evul mediu să fi fost la aceeași cotă, astfel că adâncimea gropilor mormintelor, înregistrată cu prilejul săpăturilor, corespundea probabil cu cea inițială în cazul complexelor funerare din imediata vecinătate a bisericii, descoperite în secțiunea 2. La aceste morminte fundurile gropilor se aflau între -0,65 și -1,10 m. Numai rămășițele scheletului din M24 se găseau doar la -0,60 m, dar în acest caz este vorba de o reînhumare produsă în epoca contemporană, făcută în timpul lucrărilor de consolidare din anii antebelici. În schimb, adâncimea la care s-au găsit gropile mormintelor interceptate în secțiunea 1, a căror parte inferioară perfora solul galben argilos nepurtat, oscila între 1,0 și 1,50 m în raport cu solul actual de călcare. Față de nivelul de călcare din evul mediu și din epoca modernă, când necropola din jurul bisericii era în uz, cel de astăzi pare să se fi aflat în această zonă cu circa 0,20-0,30 m mai ridicat, astfel că adâncimea reală de la care s-au săpat gropile mormintelor trebuie să fi fost prin urmare mai redusă decât cea constatată prin săpăturile întreprinse în 1993.

Majoritatea gropilor erau de formă rectangulară, având colțurile rotunjite (fig. 1/2-4). Numeroase morminte, în special cele mai puțin adânci, au suferit deteriorări provocate atât în vechime, datorate înmormântărilor succesive, cât și într-o epocă recentă, în vremea lucrărilor efectuate cu peste o jumătate de secol în urmă. Utilizarea îndelungată a necropolei, de-a lungul a mai multor veacuri, și ștergerea reperelor exterioare ale mormintelor au condus la suprapuneri, prin aceasta unele dintre ele fiind parțial distruse. Astfel, în secțiunea 2, M23 a afectat M32 (fig. 1/4), M27 a secționat M26 (fig. 1/2), iar M29 a deranjat M28 și M30, iar, în secțiunea 1, M34 a deteriorat craniul scheletului din M35.

Dintre toate complexele funerare descoperite în cele două secțiuni din sectorul A, numai la M33 s-au găsit resturi lemnoase carbonizate păstrate de la sicriu. În același mormânt au mai fost recuperate câteva cuie (fig. 3/3, 4, 8, 9, 11) și un cârlig (fig. 3/10) din fier, care se atașa probabil capacului sicriului. Alte cuie masive din fier s-au descoperit și între oasele scheletului din M31 (fig. 3/5-7), provenind aproape cu certitudine de la sicriu. Nu excludem faptul că și alți înhumați să fi fost așezați în sicrie de lemn, dar acestea au putrezit desigur fără să lase urme.

⁸ C. Nicolescu, *Începuturile ceramicii monumentale în Moldova*, în *Omagiu lui George Oprescu cu prilejul împlinirii a 80 de ani*, București, 1961, p. 373, nota 1; 375, fig. 1; 385, fig. 9a.

⁹ V. Spinei și C. Asăvoaic, *op. cit.*, p. 220 și fig. 5/5, 8; 7/8.

¹⁰ S. Reli, *Orașul Siret în vremuri de demult. Din trecutul unei vechi capitale a Moldovei*, Cernăuți, 1927, p. 34.

¹¹ V. Vătășianu, *Istoria artei feudale în țările române*, I, București, 1959, p. 302-304; N. Grigoraș, I. Caproșu, *Biserici și mănăstiri vechi din Moldova până la mijlocul secolului al XV-lea*, București, 1968, p. 24. Cf. și C. Nicolescu, *op. cit.*, p. 373, 379 și urm. (la care încadrarea cronologică este ceva mai largă: a doua treime a secolului al XIV-lea). Alți specialiști fixează ridicarea lăcașului cu hramul Sfintei Treimi în epoca lui Petru Mușat. Cf. Gr. Ionescu, *Istoria arhitecturii în România*, I, Bucu-

rești, 1963, p. 148-153; S. Adam, *Citirii mușatine*, București, 1976, p. 21-22; R. Theodorescu, *Despre planul triconc în arhitectura medievală timpurie a sud-estului european*, în idem, *Itinerarii medievale*, București, 1979, p. 132, nota 96; V. Drăguț, *Arta gotică în România*, București, 1979, p. 148.

¹² M reprezintă prescurtarea de la „mormânt”.

¹³ Materialul antropologic provenind din cele 42 morminte din sectorul A și din cele opt din sectorul B, descoperite în campaniile de săpături din 1992 și 1993, a fost încredințat spre studiu specialiștilor de la Secția de cercetări antropologice de la Filiala Iași a Academiei Române. Cf. P. Cantemir și D. Botezatu, *Considerații antropologice asupra materialelor osteologice medievale de la Siret*, în prezentul volum, p. 251-262.

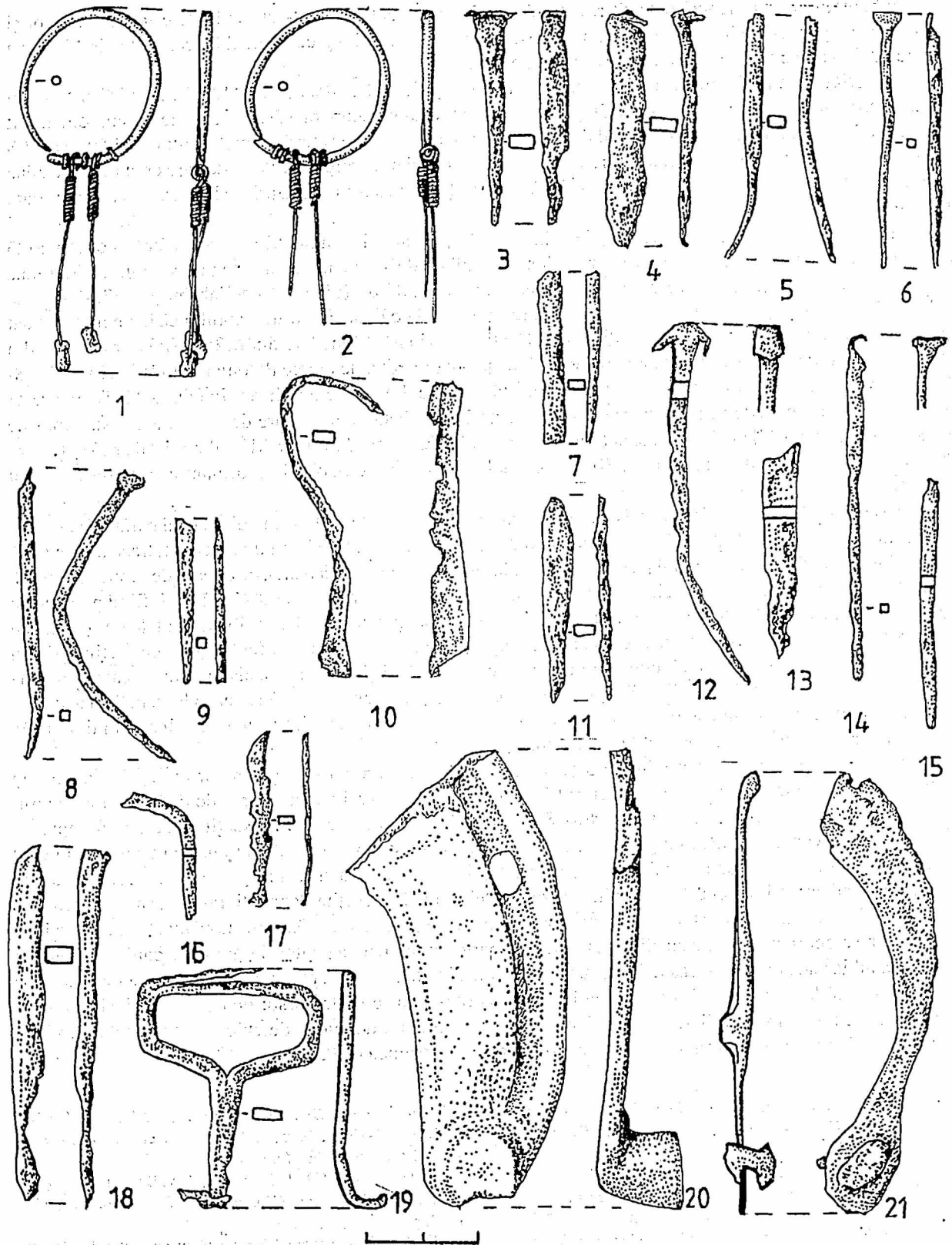

Fig. 3. Cercei din bronz (1, 2), cuie (3-9, 11) și cârlig (10) din fier de la sicrie din mormintele 31 (1, 2, 5-7) și 33 (3, 4, 8-11), cuie (12, 15-17), piron (18), dom (13), suvac (14), cheie (19) și potcoave (20, 21) din fier, descoperite în locuința 12, din secolele XIV-XV (12-21).

Înhumații au fost depuși potrivit ritualului creștin, cu orientarea vest-est, cu brațele îndoite din cot și așezate pe piept și cu picioarele întinse. Nu au fost înregistrate cazuri – precum în alte necropole din Moldova medievală¹⁴ – în care brațele să fie dispuse pe abdomen.

Majoritatea mormintelor erau lipsite de inventar, excepție făcând doar M22, M23, M25, M27 și M31. În M22, aparținând unui bărbat matur, de lângă oasele bazinului s-au recuperat câteva bucățele de șnur din argint aurit ce îmbrăcau un fir de mătase, având destinația să ornamenteze o țesătură. În mormântul unei fete de 7-8 ani (M31), lângă craniu s-au găsit doi cercei din bronz, compuși din verigi circulare, de care erau atârnat două sârme cu capetele superioare înfășurate și cu două mărgeluțe din pastă sticloasă prinse la extremitatea inferioară (fig. 3/1, 2).

În celelalte morminte enumerate (M23, M25 și M27), în palmele înhumaților, se afla câte o monedă. M23 și M27 aparțineau unor bărbați maturi, iar M25 unui copil de doi-trei ani, al cărui sex nu s-a putut determina. Piesa din M23 – singura din argint – era un denar emis în 1584 de Rudolf II de Habsburg (1576-1608), în calitate de rege al Ungariei. Starea sa de conservare este destul de bună, în pofida faptului că la un moment dat a fost purtată într-un șirag, așa cum indică o perforație marginală. Monedele din M25 și M27 erau solizi din aramă puși în circulație pentru Lituania în 1665 și, respectiv, în 1666 de regele Poloniei Ioan II Cazimir (1648-1668)¹⁵. Îndeosebi piesa din M27 era extrem de uzată, ceea ce dovedește o utilizare îndelungată. Toate aceste trei morminte cu monede se aflau grupate, între ele nefiind o distanță mai mare de 1,0 m. M32, suprapus de M23, aparținea probabil unei perioade anterioare secolului al XVI-lea, după cum M26, deranjat de M27, datează dintr-o epocă ce precede veacul al XVII-lea, când se încadrează cronologic mormântul care i-a provocat distrugerea parțială.

În sectorul B, situat la câteva zeci de metri nord-vest de lăcașul de cult, pe malul drept al pârâului Cacaina, în extremitatea poalelor dealului Sasca, s-au continuat cercetările începute în anul precedent, trasându-se două noi secțiuni paralele, 5 și 6. Terenul pe care erau amplasate se afla în ușoară pantă, ce cobora de la sud spre nord, către albia pârâului amintit. Ambele secțiuni erau orientate nord-sud, mai exact 0°N–3200°S, fiind paralele cu secțiunile săpate în anul 1992. Ele aveau lungimea de 49,5 m, secțiunea 5, lată de 1,50 m, fiind dispusă la numai 2,0 m est de secțiunea 1, în timp ce secțiunea 6, cu lățimea de numai 1,0 m, se afla la 3,0 m de secțiunea 5. În scopul degajării complexelor de locuire surprinse între secțiunile 5 și 6, s-au deschis mai multe casete în zona centrală și în extremitatea lor nordică. Secțiunile și casetele adiacente au fost săpate până la lutul galben nepurtat, care în capetele lor de la sud se găsea la numai circa –0,50–0,60 m de nivelul actual de călcare, în timp ce în acelea din partea opusă se afla la o adâncime dublă.

Registrul stratigrafic din secțiunile 5 și 6 era în cea mai mare parte asemănător cu cel consemnat în secțiunile excavate în anul anterior în sectorul B. Un prim strat era cel vegetal, gros de circa 0,30 m, negru-cenușiu închis, cultivat în ultimii ani cu cartofi. Spre capetele sudice ale celor două secțiuni, acesta suprapune o depunere de sol cenușiu afânat, cu grosimea oscilând între 0,15 și 0,35 m, conținând urme ceramice din evul mediu și de la începutul epocii moderne (secolele XIV-XVIII), precum și resturi paleofaunistice. Sub acesta începe solul galben-argilos nepurtat. În schimb, spre capetele de sud ale secțiunilor stratigrafia este mai complicată, prin faptul că după solul vegetal arat se interpunea un strat de circa 0,20-0,30 m de pământ gălbui-argilos, amestecat pe alocuri cu lentile cenușii, transportat din partea superioară a pantei și împrăștiat până spre muchia sa dinspre albia Cacainei. În această zonă, sub stratul cenușiu afânat, care are aici o grosime ceva mai mare, se mai afla – până la pământul virgin – o lentilă groasă brun-cenușie dintr-un sol dens, clisos, lipsit de urme arheologice, cu grosimea variind între 0,15 și 0,35 m, precum și o depunere de culoare cenușie deschisă, cu resturi ceramice din epoca bronzului, care pe alocuri atinge grosimea de 0,20 m.

¹⁴ V. Spinei și R. Popovici-Baltă, *Principalele rezultate ale săpăturilor de la Hudum-Botoșani din anii 1970-1972*, în *Din trecutul județului Botoșani*, Botoșani, 1974, p. 120; M. D. Matei, E. I. Emandi, *Habitatul medieval rural din valea Moldovei și bazinul Șomuzului Mare (secolele XI-XVII)*, București, 1982, p. 117; L. Bătrîna, O. Monoranu și A. Bătrîna, *Cercetările arheologice din cuprinsul reședinței feudale de la Giulești, com. Boroaia, jud. Suceava*, în *Cercetări arheologice*, VII, 1984, p. 155; V. Spinei, M. Alexianu și V. Butnariu, *Săpăturile*

arheologice de la Doina-Girov din 1982-1983, în *MemAnt*, IX-XI (1977-1979), 1985, p. 232; V. Spinei, *Săpăturile de la Trifești (jud. Iași)*, în *Materiale, A XVI-a Sesiune anuală de rapoarte, Vaslui, 1982*, 1986, p. 239; P.-V. Batarciuc, *Necropola medievală de la Suceava-Câmpul Șanșurilor*, în *ArhMold*, XVI, 1993, p. 233.

¹⁵ Identificarea monedelor s-a făcut cu ajutorul colegului Viorel Butnariu de la Institutul de Istorie „A. D. Xenopol” din Iași.

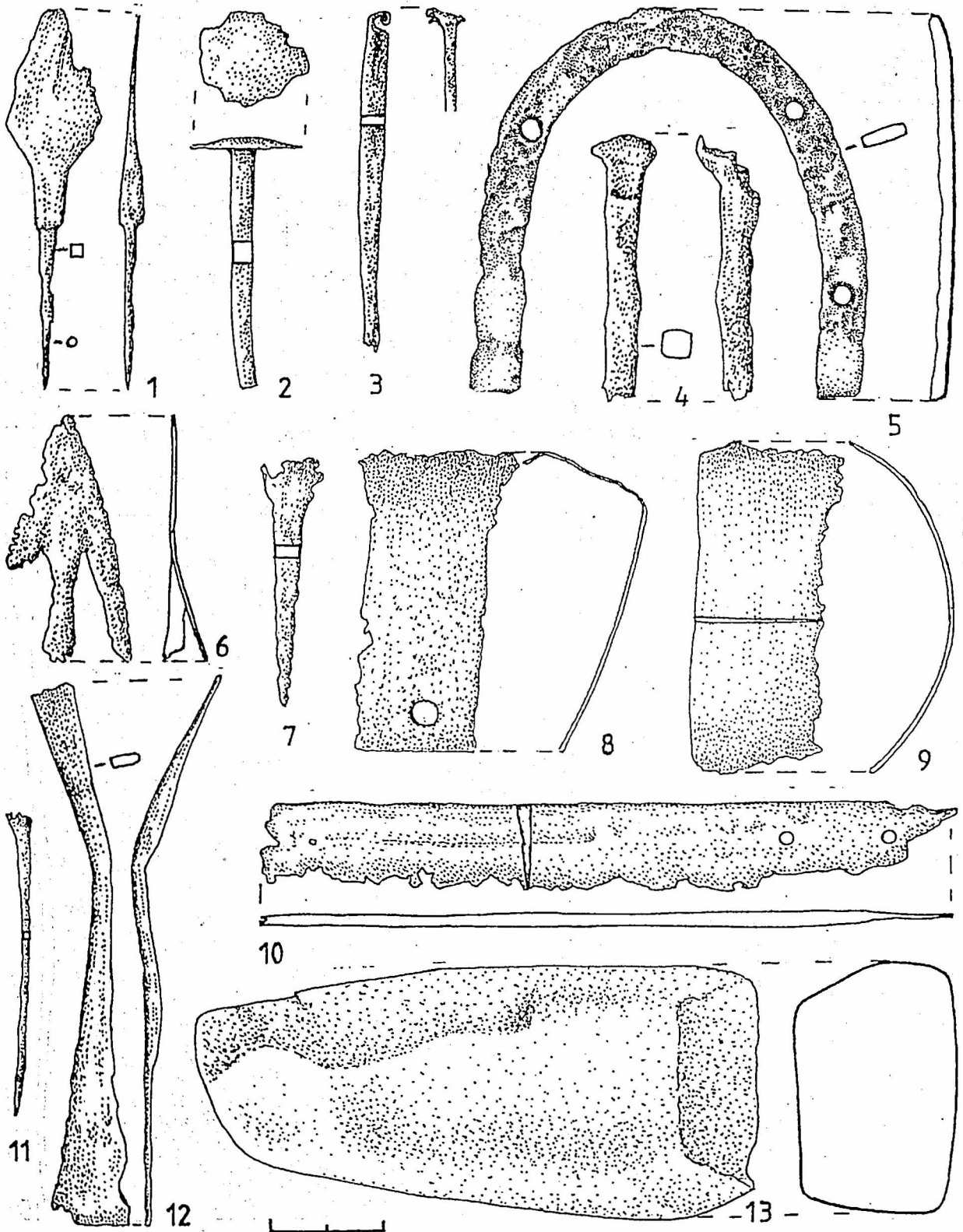

Fig. 4. Vârfuri de săgeată (1, 6), cuie (2, 7, 11), suvac (3), piron (4), potcoavă pentru încălțăminte (5), ferecături de ladă (8, 9), cuțit (10) și daltă (12) din fier și cute (13) din piatră dură, descoperite în locuința 12, din secolele XIV-XV (1-4, 10, 12, 13), locuința 13, din secolele XVI-XVII (5, 7-9, 11), și în capătul sudic al secțiunii 5 din sectorul B (6).

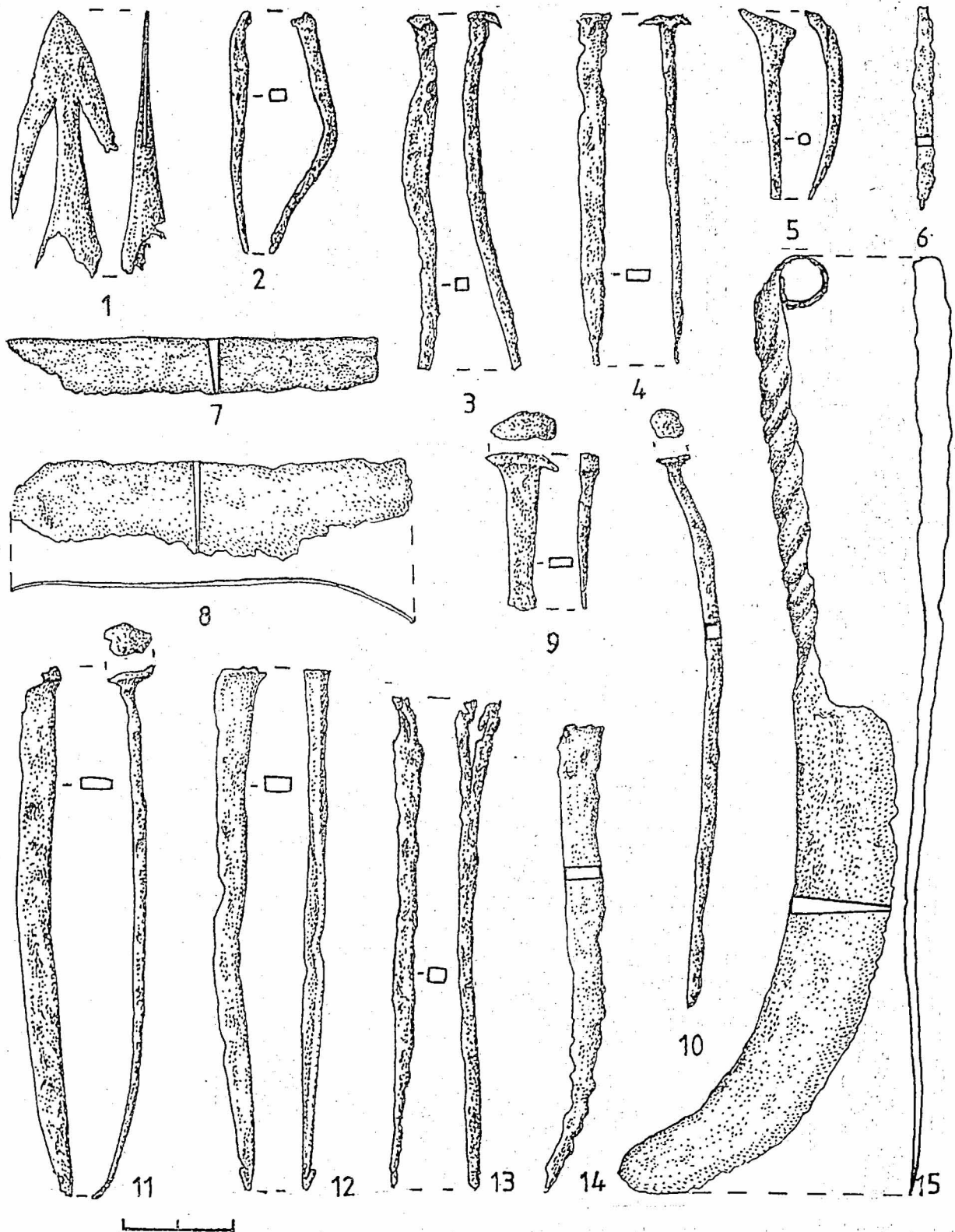

Fig. 5. Vârf de săgeată (1), cuie (2-6, 10), cuțite (7, 8), piroane (9, 11, 12, 14), suvac (13) și cosor (15) din fier, descoperite în locuințele 14 (1-5, 7, 9-13) și 13 (6, 8, 14), din secolele XVI-XVII, și în capătul sudic al secțiunii 5 din sectorul B (15).

Cele două secțiuni și casetele intermediare au surprins rămășițele unui mormânt (M8) cu scheletul reînhumat¹⁶, precum și conturul a trei locuințe și a două gropi, care au fost decapate în întregime. Toate locuințele – numerotate în continuarea celor descoperite în anul anterior: L12, L13 și L14 – erau de suprafață. În momentul construirii lor, zona afectată a suferit anumite amenajări, care au constat îndeosebi din nivelări. Prin asemenea amenajări podeaua lor a fost adâncită pe unele porțiuni față de nivelul de călcare din vechime cu 0,10-0,25 m, ceea ce a ușurat delimitarea suprafețelor lor.

Locuința 12 era situată spre extremitatea nordică a secțiunii 5, în imediata apropiere a albiei pârâului Cacaina, învecinându-se cu locuința 9. Forma sa era rectangulară, laturile fiind de 4,0 x 3,20 m. În interiorul său au fost descoperite mai multe fragmente de chirpici arși, provenind de la lipiturile pereților și ale tavanului. Pe întreaga suprafață a podelei erau răspândite fragmente ceramice, oase de animale, cărbuni și câteva pietre de râu.

Inventarul locuinței cuprindea, de asemenea, mai multe piese din fier: un vârf de săgeată, o cheie, un dorn, două suvace, două potcoave, o daltă, o lamă de cuțit, două piroane și 11 cuie. Vârful de săgeată era foliform, fiind prevăzut cu un peduncul ascuțit la capăt, pentru a fi atașat părții lemnoase. Între peduncul și suprafața foliformă se interpunea un manșon circular în secțiune (fig. 4/1). Din cheie s-a păstrat mânerul și o parte din corp. Mânerul era alcătuit din două verigi sudate, care formau un dreptunghi (fig. 3/19). Dornul, dreptunghiular în secțiune, prezenta deteriorări la ambele capete, datorate utilizării îndelungate și ruginirii (fig. 3/13). Meșteșugul pielăriei este ilustrat de prezența a două suvace cu secțiunea rectangulară și cu capătul superior ușor teșit (fig. 3/14; 4/3). Cele două potcoave descoperite în locuință, ambele în stare fragmentară, aparțin unor tipuri diferite. Una din ele era lată și prezenta o șanțuire circulară dispusă spre marginea exterioară. În această șanțuire se găseau și orificiile pentru introducerea caielelor. La extremități se afla un buton pregnant reliefat, care sporea stabilitatea animalelor de tracțiune pe drumuri noroioase și pe ghețușuri (fig. 3/20). Ccalaltă potcoavă era mult mai îngustă. O perforație pentru fixarea caielelor era dispusă chiar spre extremitatea sa. După acest punct, în corpul potcoavei se profila o gătuire, după care acesta se lărgea din nou (fig. 3/21). În cazul daltei se constată particularitatea de a beneficia de suprafețe active la cele două capete, în sensul că ambele erau ascuțite. Din acest punct de vedere desemnarea piesei ca daltă pare întrucâtva improprie. Unul din capete avea o lățime dublă în comparație cu celălalt (fig. 4/12). Lama de cuțit dispunea de tăiș pe o singură parte și de mâner plat pentru atașare de plăsele de lemn sau corn cu nituri, scop în care acesta avea mici perforații. Lățimea lamei era mai mare decât cea a mânerului (fig. 4/10). Cele două piroane nu s-au păstrat integral, astfel că nu le putem cunoaște cu exactitate lungimea (fig. 3/18; 4/4). Numai de la unul din ele, cu stare de conservare mai bună, deținem o porțiune din floare, care era ovală (fig. 4/4). Piroanele se deosebesc de cuie prin grosimea și lungimea mai mare. Cuietele, în număr de 11, aveau secțiunea rectangulară, iar floarea rotunjită sau de formă neregulată. Dimensiunile lor diferite sugerează o destinație variată, fiind posibil să provină atât de la construcția pereților plafonului și acoperișului caselor, cât și de la unele piese de mobilier sau de la anumite unelte mai complicate. Între obiectele depistate în locuință făcea parte și o cute dintr-o rocă dură, destinată ascuțirii cuțitelor, secerilor și eventual a altor piese metalice (fig. 4/12).

Repertoriul ceramic din locuința 12 era în general sărăcăcios, materialul recuperat fiind în cea mai mare parte fragmentat și neîntregibil, ca de altfel și în cazul celorlalte construcții de suprafață. Acesta se compunea din două categorii principale, una modelată cu roata înceată și cealaltă lucrată cu roata de turație rapidă. Cea dintâi era reprezentată numai printr-un număr infim de fragmente, provenind de la vase realizate dintr-o pastă grosieră, cu microprundișuri și nisip cu bobul mare, care fac ca suprafața pereților să fie aspră la pipăit. Arderea lor nu a fost uniformă, culoarea pereților, care sunt în general groși, oscilând între tonuri cărămizii și cenușii. Dimensiunile reduse ale vaselor aparținând acestei categorii nu permit decât în foarte rare cazuri reconstituiri precise ale formelor. Un fragment de buză arcuită spre exterior aparținea probabil unui castron sferoidal, iar un fragment de umăr de vas, decorat cu o linie vălurită incizată, aparținea după toate evidențele unui vas-borcan (fig. 6/5). Această categorie ceramică păstrează tradițiile olăriei locale din secolul al XIII-lea, menținându-se în uz nu arareori, atât în mediul rural cât și în cel citadin, într-o proporție relativ limitată, până spre sfârșitul secolului al XIV-lea¹⁷.

¹⁶ Spre deosebire de cazul locuințelor, numerotarea mormintelor din cele două sectoare s-a făcut separat.

¹⁷ Cf. nota 5.

Cea de-a doua categorie principală se subdivide la rândul ei în specia de vase arse în mediul neoxidant și în cea la care arderea s-a realizat în ambianță oxidantă, procedee tehnice ce au dus la obținerea de produse de olărie având culoare cenușie și, respectiv, roșietică. Ambele specii sunt alcătuite în majoritate din vase lucrate dintr-un lut amestecat cu nisip nu prea fin, astfel că pereții lor prezintă asperități în exterior. O frecvență mai mare are ceramica cenușie, în cadrul căreia se pot diferenția oalele-borcan (fig. 6/7, 8, 10; 7/2, 7; 11/4), oalele cu toartă, castroanele (fig. 6/1, 2) și cămile (fig. 7/8, 9). Decorul lor, plasat de obicei pe umăr, constă din linii incizate, nervuri, brâie alveolare etc. Ornamentele realizate cu roțița dințată se întâlnesc însă și până spre fundul vasului (fig. 7/9). Torțile de la oale prezintă o albiere pregnantă mediană sau două albieri mai puțin evidențiate. Ceramica roșietică include oale-borcan (fig. 6/3; 7/3, 4, 6, 10; 10/1), oale cu toartă (fig. 6/6, 9) și capace (fig. 6/4; 7/1, 5), pe care apar motive ornamentale identice cu cele întâlnite și pe ceramica arsă în mediul neoxidant.

Pe baza analogiilor ce se pot stabili cu materialul ceramic din alte centre din arealul nord-vestic al Moldovei, beneficiind de elemente de datare mai precise¹⁸, considerăm că locuința 12 a fost folosită din ultimele decenii ale veacului al XIV-lea până în prima parte a secolului următor.

Locuința 13, interceptată în jumătatea sudică a secțiunii 5, avea dimensiuni mai mari ca celelalte: 5,10 x 3,30 m. Pe podea, îndeosebi spre latura sa vestică, s-a observat un strat subțire și necompact de arsură, peste care se găseau câteva pietre de râu, fragmente ceramice și numeroase resturi paleofaunistice.

Între piesele descoperite pe podeaua locuinței se aflau și câteva din fier, reprezentând în cea mai mare parte obiecte de uz casnic: un cuțit, două ferecături de ladă, două piroane și șase cuie, la care se adăuga o potcoavă pentru încălțăminte. Din cuțit, care avea un singur tăiș, nu s-a păstrat decât un fragment, astfel că este dificil de încadrat din punct de vedere tipologic (fig. 5/8). Ferecăturile erau realizate din foaie metalică subțire (fig. 4/8, 9). Una dintre ele era prevăzută cu un orificiu, pentru a putea fi fixată cu un cui de partea lemnoasă (fig. 4/8). Potcoava pentru încălțăminte, de formă semiovală și cu lățimea uniformă pe întreaga sa lungime, avea menirea de a proteja marginea întregului toc de la pantof sau cizmă, de care se prindea prin trei cuie, după cum indică numărul găurilor (fig. 4/5). Ca și la celelalte piese metalice, starca de conservare a piroanelor (fig. 5/14) și cuielor (fig. 4/7, 11; 5/6) nu era din cele mai bune.

Ceramica recuperată în perimetrul locuinței 13, în totalitate fragmentară, se compune în cea mai mare parte din vase lucrate din pastă fină, la roata cu turație rapidă, arsă într-un mediu oxidant, ceea ce le-a conferit o culoare roșietică. Inventarul formelor cuprinde oale cu toartă (fig. 8/10), oale-borcan (fig. 8/2, 11, 12), capace (fig. 8/1, 3), pahare (fig. 8/6), străchini (fig. 11/3), farfurii, căni, precum și cahle (fig. 10/8). Unele din aceste forme au fost ornamentate cu striuri, incizii, brâuri alveolare etc. Utilizarea smalțului s-a constatat numai în cazul unor străchini (fig. 11/3) și căni. Pe lângă vasele de culoare roșietică, apar într-un număr foarte redus și câteva fragmente ceramice din pastă cenușie fină, provenind de la oale-borcan (fig. 8/5), farfurii, străchini și căni.

La numai 0,60 m nord de locuința 13 s-a descoperit o alta – 14 – având laturile aproximativ cu aceeași orientare, dar ceva mai scurte: 4,10 x 3,10 m. Pe podea se aflau câțiva chirpici arși parțial, care presupunem că au alcătuit lipitura pereților sau ale plafonului de lemn. În partea sa centrală s-au observat vagi urme de arsură și câteva pietre, dintre care două sau trei arse. În aceeași zonă și spre colțul său de sud-est se găsea un strat foarte subțire de argilă, pigmentat cu cărbuni și lentile de sol brun-cenușiu, provenind desigur de la lutuiala podelei. Pe întreaga suprafață a podelei erau împrăștiate fragmente ceramice, oase de animal și câteva piese din fier.

Acestea din urmă nu erau nici numeroase și nici variate. În afară de opt cuie (fig. 5/2-5, 10) și patru piroane (fig. 5/9, 11, 12), care poveneau probabil de la îmbinarea ansamblurilor lemnoase ale casei sau ale mobilierului, s-au mai descoperit un vârf de săgeată (fig. 5/1), un cuțit (fig. 5/7) și un suvac (fig. 5/13). Vârful de săgeată aparținea tipului cu două aripioare și cu tub de înmănușare. Încadrarea tipologică a cuțitului – prevăzut cu un singur tăiș – nu este posibilă întrucât îi lipsește atât mânerul cât și vârful. Suvacul avea partea superioară bifurcată, ceea ce îi facilita atașarea de un mâner lemnos.

Materialul ceramic se încadrează în majoritate – la fel ca și cel recuperat din locuința 13, cu care are apropiate analogii – în specia roșietică, cu nisip fin ca degresant, lucrată cu roata rapidă. Formele cele mai frecvente sunt oalele cu toartă (fig. 9/1-4, 7-9 (?), 11), oalele-borcan (fig. 8/8, 13; 9/1-4, 7-9 (?); 11/6), cămile (fig. 9/7), castroanele (fig. 8/9; 9/11), capacele etc. În afară de acestea, se întâlnesc fragmente de farfurii și pahare din pastă caolinată, acoperite parțial cu smalț verde sau gălbui cu reflexe brune. Oarecum surprinzătoare

¹⁸ Cf. nota 6.

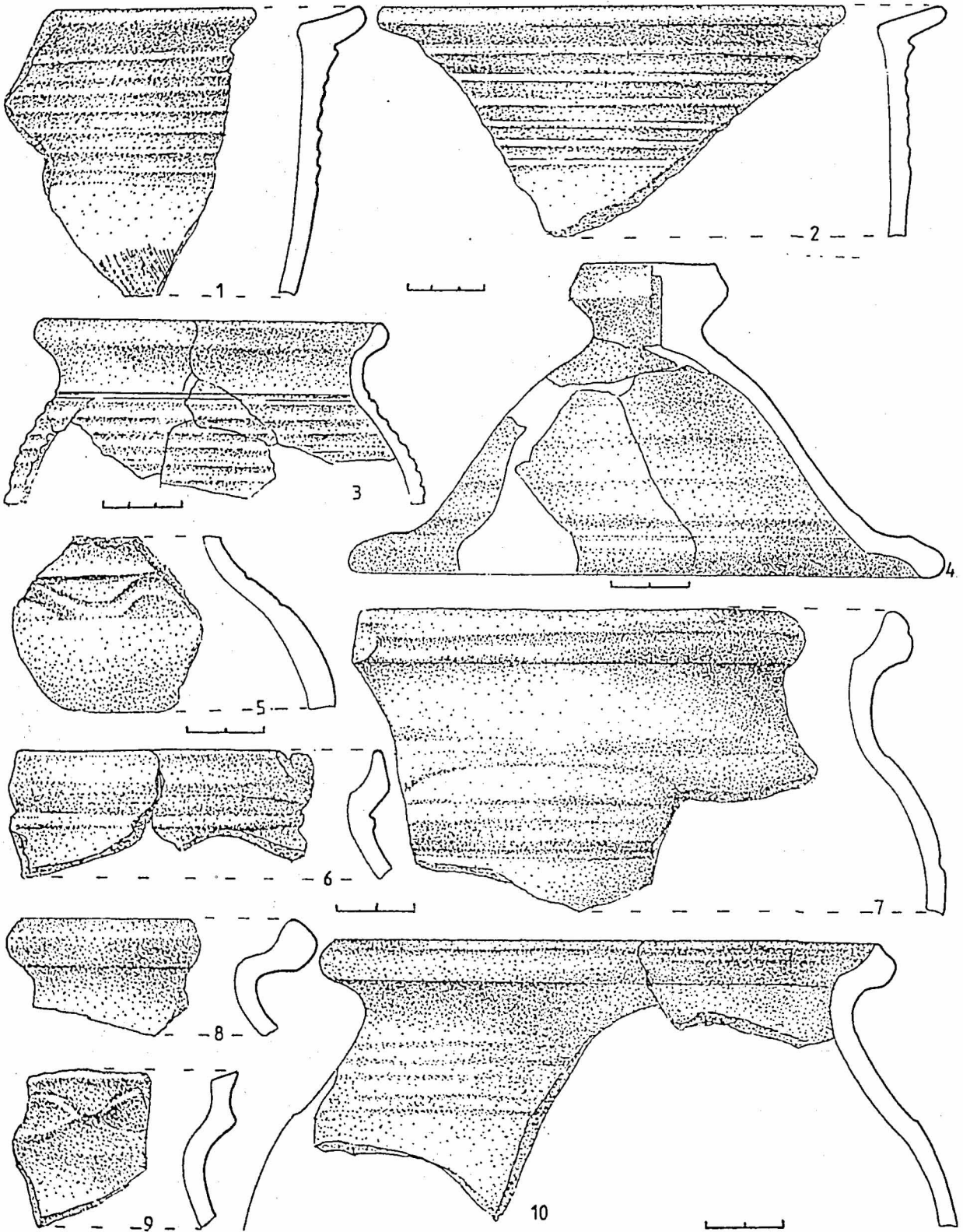

Fig. 6. Ceramică cenușie (1, 2, 5, 7, 8, 10) și roșietică (3, 4, 6, 9): castroane (1, 2), oale-borcan (3, 5, 7, 8, 10), capace (4) și oale cu toartă (6, 9), descoperite în locuința 12, din secolele XIV-XV.

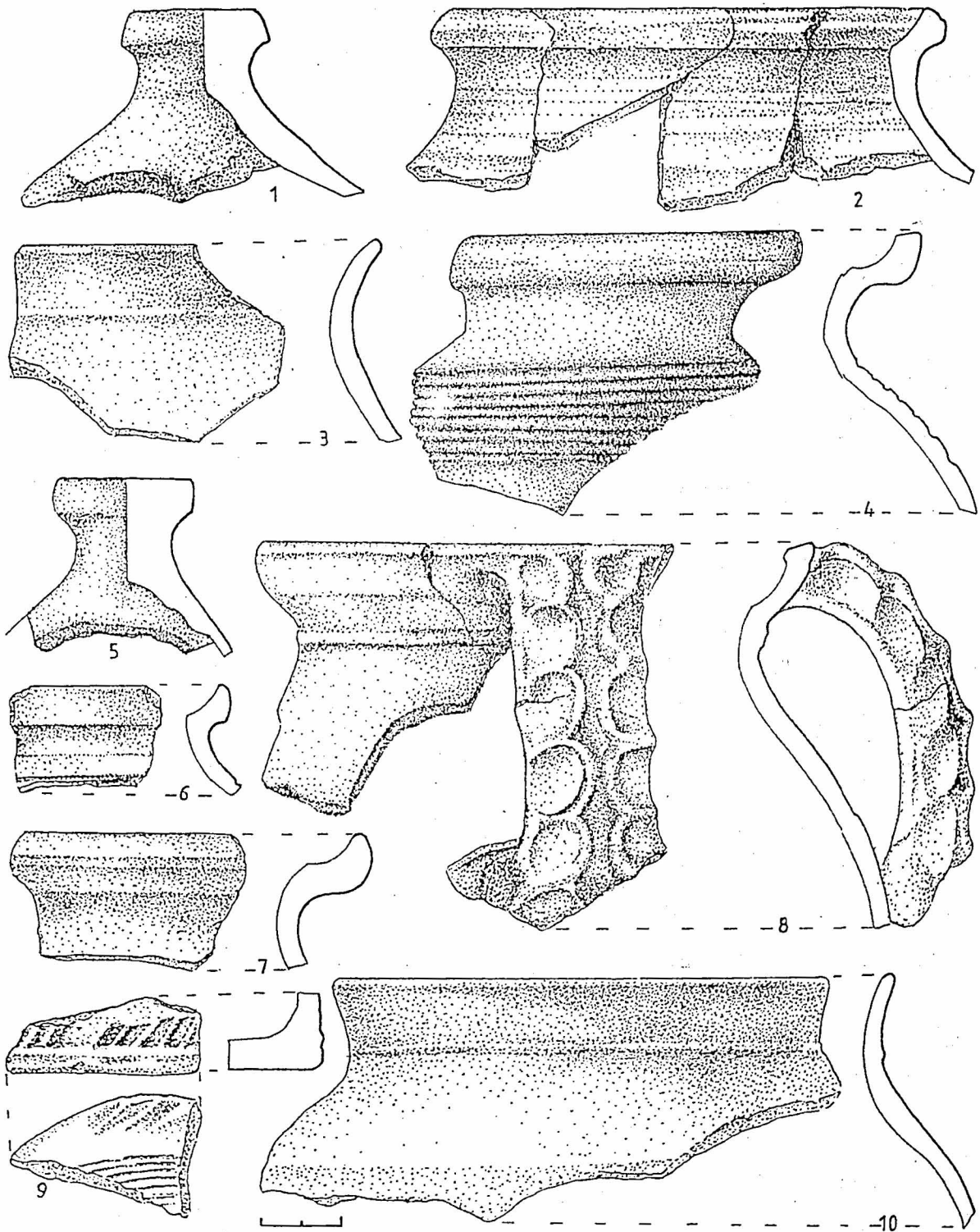

Fig. 7. Ceramică roșietică (1, 3-6, 10) și cenușie (2, 7-9): capace (1, 5), oale-borcan (2-4, 6, 7, 10) și căni (8, 9), descoperite în locuința 12, din secolele XIV-XV.

este prezența pe podeaua locuinței a unui fragment de mâner tubular provenind de la o cratiță lucrată din pastă cenușie (fig. 9/6), de o factură mult mai veche decât restul materialului ceramic, care fie că a ajuns acolo întâmplător, fie că a fost utilizată vreme îndelungată.

Inventarul arheologic din locuințele 13 și 14, mai cu seamă cel ceramic, le indică datarea în secolele XVI-XVII¹⁹.

La circa 0,50 m nord de colțul nord-vestic al locuinței 14 s-a surprins conturul unei gropi – 5 – de mari dimensiuni, având pereții oblici și o formă aproximativ trapezoidală, cu colțurile rotunjite. Numai latura sa vestică era dreaptă, celelalte fiind curbate. Fundul său se afla la 1,20 m față de nivelul actual de călcare și la circa 0,80 m față de cel corespunzător evului mediu, perioadă când a fost săpată și a fost în uz. Destinația sa exactă este dificil de precizat. Groapa 5 s-a umplut de-a lungul unei perioade relativ îndelungate, ceea ce se reflectă în materialul arheologic divers, care aparținea unui diapazon cronologic destul de extins. La -0,70 m de suprafața actuală de călcare, în apropierea peretelui vestic, se găsea un grup de cinci pietre mari de râu, aruncate în neorânduială. Sub ele predominau resturi ceramice din secolul al XVI-lea, probabil epoca în care a fost săpată groapa, în timp ce deasupra fragmentele ceramice cele mai numeroase aparțineau veacului al XVII-lea. Materialul osteologic din cuprinsul gropii 5 a fost recuperat cu prioritate de sub nivelul pietrelor.

În ceea ce privește ceramica, aceasta aparține în cea mai mare parte speciei roșietice fine. Pe lângă fragmente de capace (fig. 10/1), oale-borcan (fig. 10/5, 6; 11/2) și oale cu toartă (fig. 10/4), s-au descoperit câteva bucăți de cahle cu fața deschisă și olănul închis, având deschiderea rectangulară (fig. 10/3, 8; 11/5). Interesant de remarcat este faptul că unul din fragmentele de cahlă din groapa 5 s-a întregit cu un altul găsit în cuprinsul locuinței 13 (fig. 10/8), aflată la circa 5 m sud de aceasta, ceea ce dovedește că cele două complexe arheologice au fost dezactivate aproximativ în aceeași perioadă.

O altă groapă – 6 – a fost descoperită în secțiunea 6, la 2,40 m de colțul sud-estic al locuinței 12. Ea avea formă ovoidală, pereții oblici, iar diametrul maxim, de 1,25 m, adâncindu-se cu 0,78 m față de nivelul de călcare din evul mediu. Inventarul ei era sărac, cuprinzând câteva oase de animale și fragmente ceramice, grupate în special în jumătatea sa inferioară.

Pondereea cea mai mare în cadrul olăriei o dețineau vasele cenușii, în rândul cărora predominau oalele-borcan, alături de care apar sporadic câteva fragmente de oale cu toartă și oale-borcan (fig. 8/7) roșietice. Din punct de vedere tipologic aceste forme sunt apropiate de cele din locuința 12, cu care groapa 6 era probabil contemporană.

Spre baza stratului de pământ cenușiu afânat, corespunzător evului mediu și începutului epocii moderne, din secțiunea 5 s-au descoperit fragmente ceramice, oase de animale și câteva obiecte din fier. Între acestea din urmă se detașează un vârf de săgeată cu aripioare și tub de înmănușare (fig. 4/6), asemănător celui găsit în locuința 14, un cosor pentru grădinarit cu lama arcuită, ascuțită numai pe latura convexă, și cu mânerul torsionat (fig. 5/15), precum și două monede, prima din argint – un solidus –, cu conținut masiv de aramă, emisă în 1624 de regele Poloniei, Sigismund III Wasa (1587-1632), în calitatea sa de mare duce al Lituaniei, iar a doua din bronz, bătută de Francisc II (1792-1835), împărat al Austriei și rege al Boemiei și Ungariei, în anul 1800. Vârful de săgeată, cosorul și moneda de la Sigismund III Wasa au fost găsite spre capătul sudic al secțiunii 5, în apropierea locuinței 13, în timp ce moneda de la Francisc II s-a depistat în zona centrală a aceleiași secțiuni, lângă groapa 5.

Din același strat cenușiu afânat, surprins în secțiunile 5 și 6 din sectorul B, provin numeroase resturi ceramice, caracterizate printr-o remarcabilă varietate tipologică.²⁰ Ca și în șanțurile 1 și 2 din sectorul A, categoria cea mai veche este reprezentată de fragmente de vase din pastă grosieră, cărămizie și cenușie, arsă neuniform, modelată la roata cu turație lentă (fig. 10/7), specifică secolului al XIII-lea și începutului secolului al XIV-lea. Unei categorii superioare din punct de vedere calitativ îi aparțin fragmentele de oale-borcan (fig. 10/9), oale cu

¹⁹ Cf. nota 7.

²⁰ Ceramica din acest nivel, ca de altfel și cea din sectorul A, prezentată sumar în rândurile anterioare, are numeroase trăsături comune cu unele din materialele provenind din săpăturile mai vechi de la Siret. Cf. Al. Rădulescu, *Die Keramik von Siret (14.Jh.): Zur archäologische Erforschungen der moldauischen Stadt*, în *Dacia*, N. S., XVI, 1972, p. 225-242;

S. Cheptea, *Descoperirile arheologice din 1963 de la Siret*, în *ArhMold*, VII, 1972, p. 345 și urm.; L. Chițescu, *Cercetările arheologice din orașul Siret*, în *Revista muzeelor și monumentelor*, XII, 1975, 3, fig. 6-10; M. D. Matei, *Cîteva considerații pe marginea începuturilor orașului Siret*, în *lumina celor mai recente descoperiri arheologice*, în *RMMMIA*, XVII, 1986, 2, pl. I.

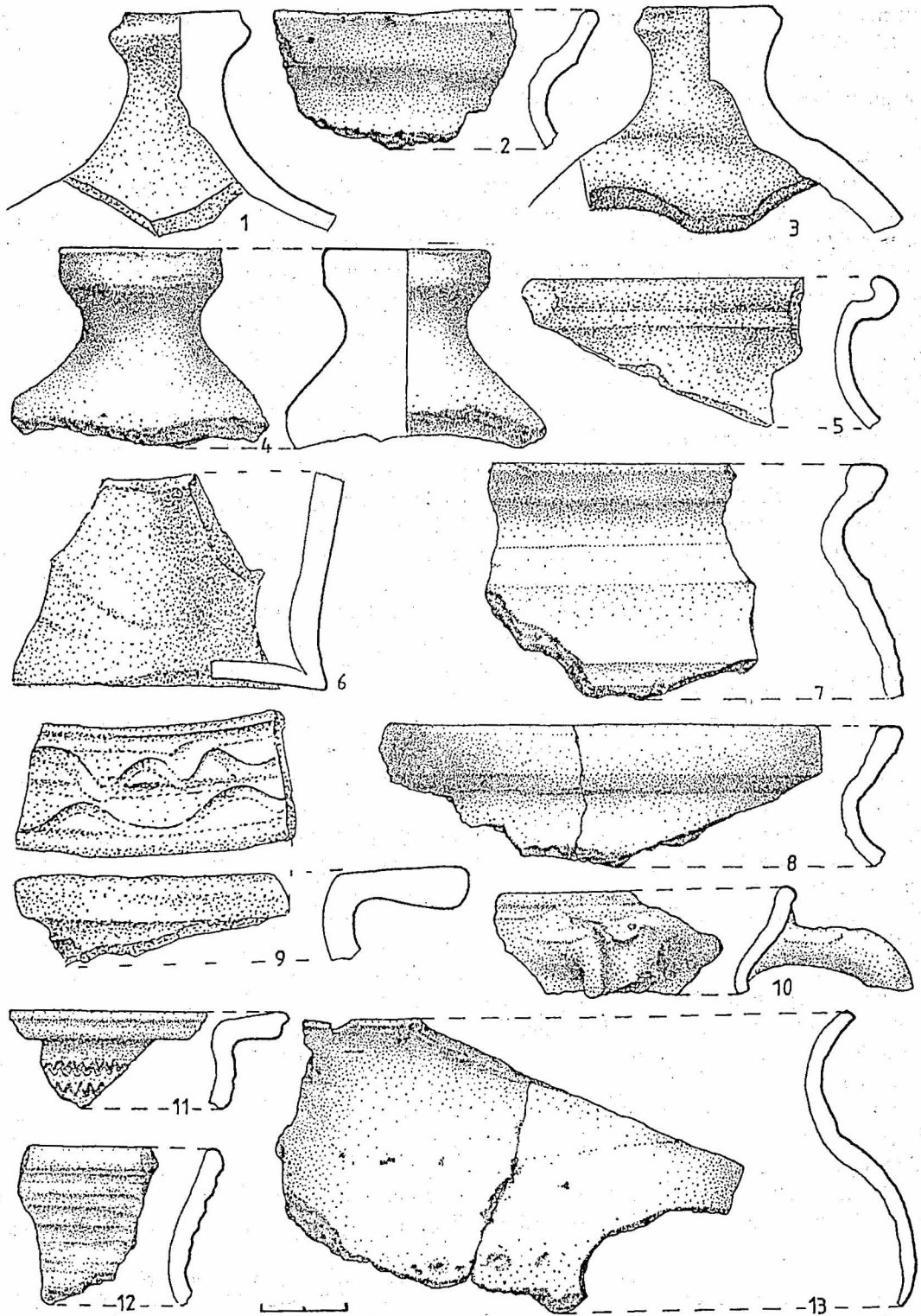

Fig. 8. Ceramică roșietică (1-3, 6-13) și cenușie (4, 5): capace (1, 3, 4), oale-borcan (2, 5, 7, 8, 11-13), pahar (6), castron (9) și oală cu toartă (10), descoperite în locuințele 13 (1-3, 5, 6, 10-12) și 14 (8, 9, 13), din secolele XVI-XVII, în groapa 6 (7), din secolele XIV-XV, și în secțiunea 6 din sectorul B (4).

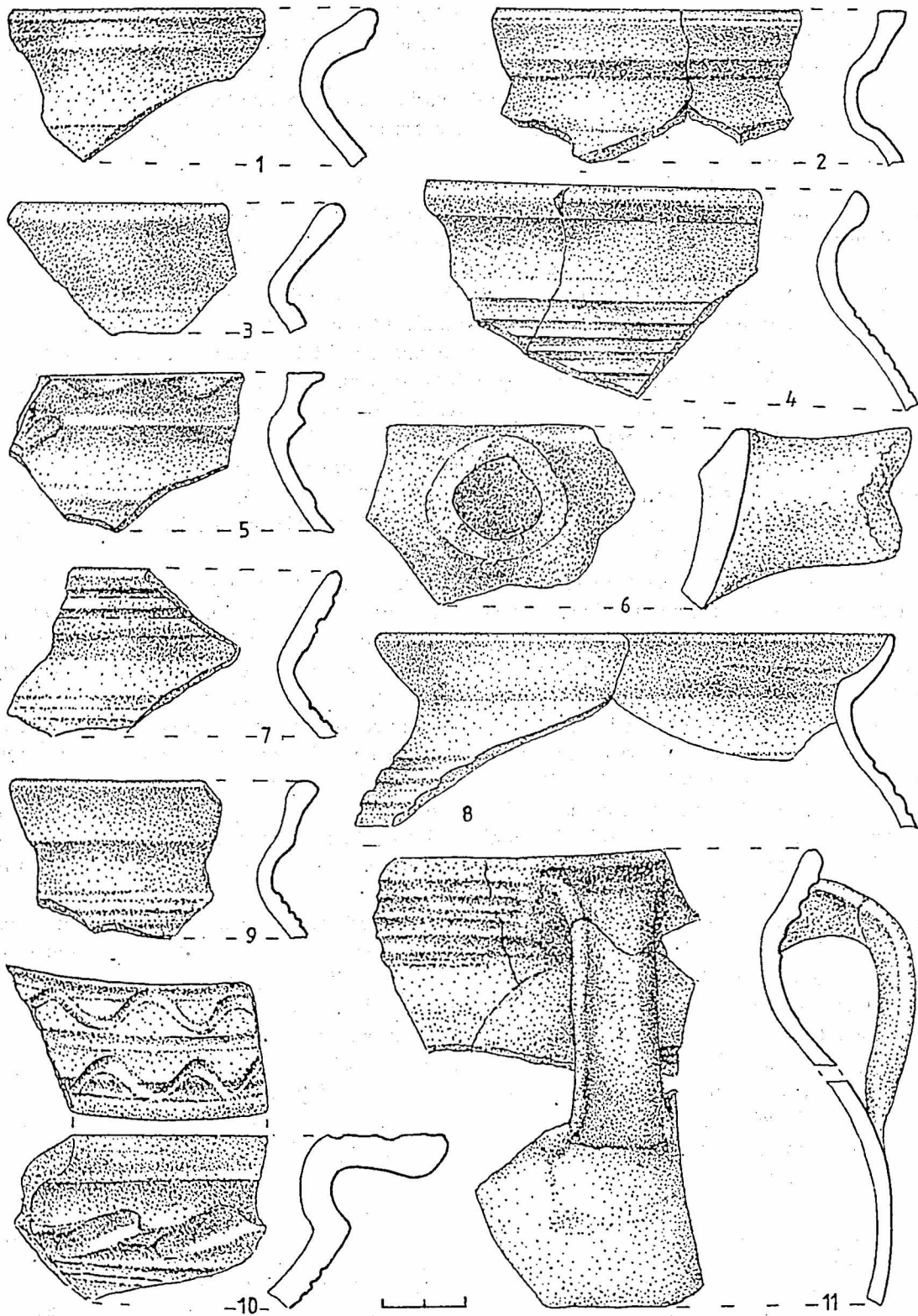

Fig. 9. Ceramică roșietică (1-5, 7-11) și cenușie (6): oale cu toartă sau oale-borcan (1-4, 7-9), cană (5), cratiță cu mâner tubular (6), castron (10) și oală cu toartă (11), descoperite în locuința 14, din secolele XVI-XVII.

toartă, capace (fig. 8/4) etc., din pastă cenușie sau roșietică zgrunțuroasă, datată în ultima treime a veacului al XIV-lea și eventual și în prima parte a secolului următor. Aceluiași diapazon cronologic trebuie atribuite câteva picioare cilindrice de discuri ornamentale. Secvența de timp corespunzătoare secolelor XVI, XVII și XVIII beneficiază de o diversitate și mai mare a produselor de olărie, aproape în totalitate arse în mediu oxidant. Pe lângă fragmentele de vase nesmălțuite (fig. 10/2), se întâlnesc și acelea acoperite cu smalț, dintre care o parte au fost realizate din caolin.

În ceea ce privește materialul paleofaunistic recoltat de la Siret, supus unor analize detaliate de către specialiștii de la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași, acesta oferă o oglindă sugestivă asupra rolului jucat de creșterea vitelor în economia comunităților urbane și a aportului acestei ocupații în alimentația lor. Astfel, în locuința 12, din cele 71 de resturi osteologice descoperite, 46 (adică 64,78% din total) sunt de taurine (*Bos taurus*), 13 (18,30%) de porcine (*Sus scrofa domestica*), 10 (14,08%) de ovicaprine (*Ovis et Capra*) și trei (2,81%) de pisică (*Felis domesticus*). Din lotul arheozoologic mult mai bogat al locuinței 13, compus din 269 resturi, 167 (62,08%) sunt de taurine, 60 (22,30%) de porcine, 33 (12,26%) de ovicaprine, unul (0,37%) de cabalină (*Equus caballus*), două (0,74%) de câine (*Canis familiaris*), unul (0,37%) de pisică, tot unul (0,37%) de mistreț (*Sus scrofa ferus*) și patru (1,48%) de găină (*Gallus domesticus*). În locuința 14, din cele 57 resturi osoase, 43 (75,43%) sunt de taurine, opt (14,03%) de porcine, cinci (8,77%) de ovicaprine și unul (1,75%) de cabalină. Mai bogat, nu însă și mai variat, este materialul faunistic provenind din groapa 5, unde, din totalul de 86 resturi, 45 (52,32%) sunt de taurine, 27 (31,39%) de porcine, 13 (15,11%) de ovicaprine și unul (1,16%) de găină. În schimb, în groapa 6 nu s-au găsit decât 12 resturi: nouă (75,0%) de taurine, două (16,66%) de porcine și numai unul (8,33%) de ovicaprină²¹.

Cifrele și procentajele enumerate mai sus relevă ponderea majoră deținută în asigurarea necesităților de hrană de către cornutele mari, mult mai bine reprezentate în cadrul inventarului arheozoologic decât porcinele și ovicaprinele. Nu se constată deosebiri importante între respectivele procentaje din complexe arheologice din secolele XIV-XV și acelea din complexe mai târzii, corespunzătoare veacurilor XVI-XVII. Investigarea materialelor în discuție evidențiază contribuția extrem de limitată a mamiferelor sălbatice în furnizarea de proteine animale și, totodată, rolul insignifiant al vânătorii în cadrul preocupărilor colectivităților citadine din Siretul medieval. În general, observațiile făcute în legătură cu piesele osoase recuperate la Siret corespund cu acelea înregistrate în centrul urban de la Baia, cu a cărei evoluție are numeroase puncte tangente, unde însă ovicaprinele se întâlnesc într-un număr mult mai limitat²². Respectivul observații concordă în linii generale și cu evaluările furnizate de lotul paleofaunistic dintr-o altă așezare medievală din nordul Moldovei, cea de la Hudum (com. Curtești, jud. Botoșani), în care însă o pondere destul de mare (29,03%) revine porcinelor²³.

Prospecțiunile cu caracter interdisciplinar – antropologice, arheozoologice, metalografice etc. – inițiate încă din momentul reluării cercetărilor de la Siret, sunt de natură să contureze și alte fațete ale trecutului medieval al așezării, imposibil de clarificat în mod convingător prin investigațiile întreprinse numai din unghiul strict al arheologiei. Întrucât rezultatele lor preliminare se publică concomitent cu raportul nostru de săpături, nu le vom mai evoca în acest context. De asemenea, nu considerăm oportun ca, în condițiile în care cercetările efectuate în zona din preajma lăcașului de cult cu hramul Sfintei Treimi se găsesc încă într-un stadiu incipient, să formulăm aprecieri conclusive mai largi privind topografia urbană și specificul vieții materiale și spirituale, fiind știut că asemenea demersuri vizând centrele citadine românești – în lipsa unor extinderi ale săpăturilor și a valorificării riguroase a tuturor materialelor recoltate – au condus adesea spre evaluări neviabile, tutelate de generalizări serbede și de echivocuri²⁴.

²¹ S. Haimovici, L. Bejenaru, *Studiul materialului arheozoologic aparținând sfârșitului secolului XIV și începutului celui de-al XV-lea, provenit din orașul medieval Siret, în Suceava. Anuarul Muzeului Bucovinei*, XXI, 1994, p. 41-53. Calcularea procentelor ne aparține.

²² S. Haimovici, *Studiul materialului faunistic din așezarea orășenească de la Baia, în E. Neamțu, V. Neamțu, S. Cheptea, Orașul . . .*, [I.], p. 270-273.

²³ Idem, *Studiul materialului paleofaunistic medieval (secolul XIV), descoperit în cătunul Hudum, județul Botoșani*, în *Hierasus*, IX, 1994, p. 229-234.

²⁴ Desenele au fost executate în cadrul Cabinetului de desen al Institutului de Arheologie din Iași de către Waltraud Delibaș (fig. 2/1; 3-5), Emilia Platon (fig. 2/2, 3; 6; 7; 8/1, 3, 5, 6, 9; 9; 10/5, 7; 11) și Lucian Hărăbor (fig. 2/4-8; 8/2, 4, 7, 8, 10-13; 10/1-4, 6, 8, 9).

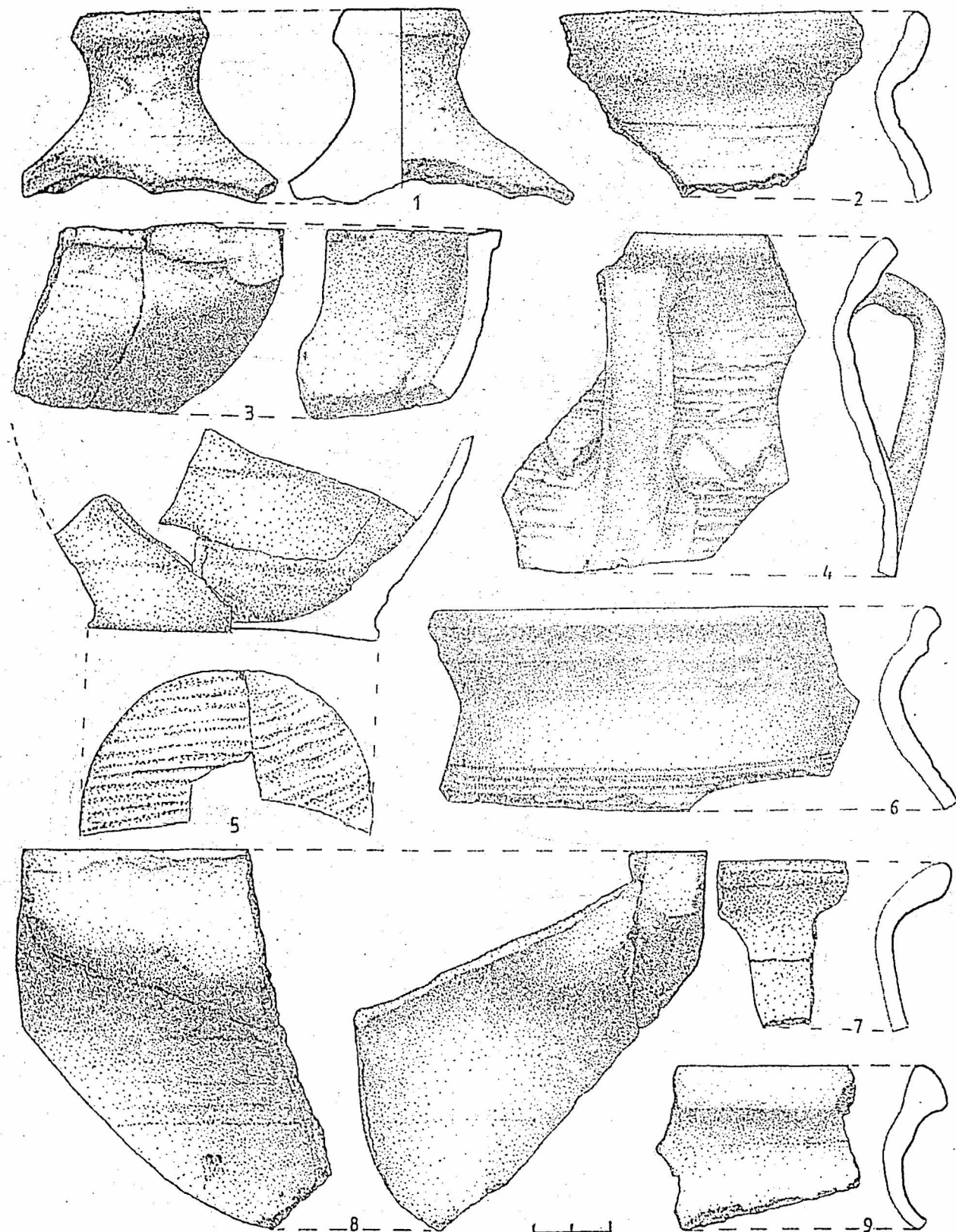

Fig. 10. Ceramică roșetică (1-4, 6, 8) și cenușie (5, 7, 9): capace (1), oale-borcan (2, 5-7, 9), oală cu toartă (4) și cahle cu fața deschisă și olanul închis (3, 8), descoperite în groapa 5 (1, 3-6), locuința 13 și groapa 5 (8), din secolele XVI-XVII, și în secțiunea 6 din sectorul B (2, 7, 9).

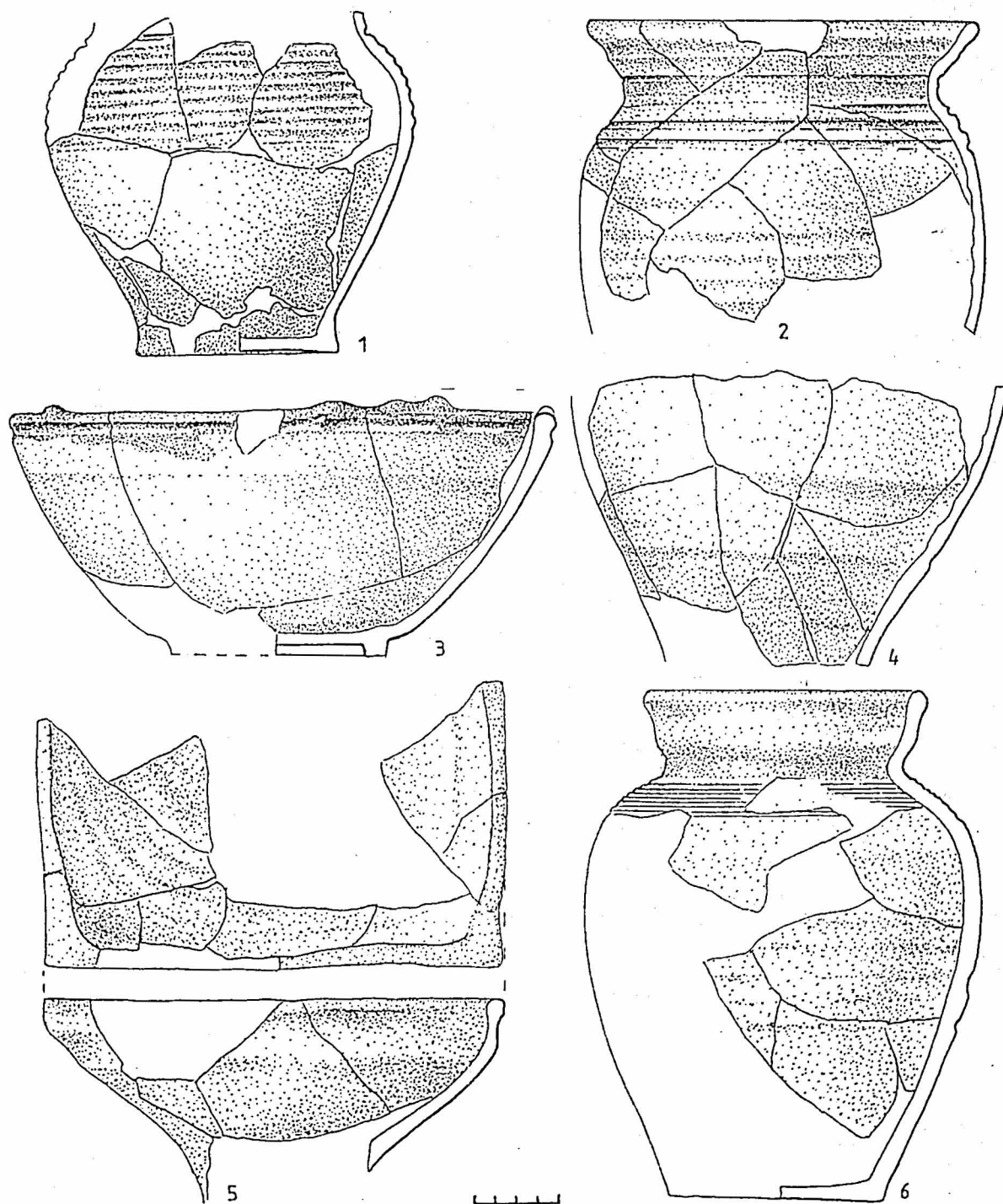

Fig. 11. Ceramică roșietică (1-3, 5, 6) și cenușie (4): oale-borcan (1, 2, 4, 6), strachină acoperită cu smalț verde închis în interior și pe buză (3) și cahlă cu fața deschisă și olanul închis (5), descoperite în locuința 12, din secolele XIV-XV (1, 4), locuințele 13 (3) și 14 (6) și groapa 5 (2, 5), din secolele XVI-XVII.

LE CHANTIER ARCHÉOLOGIQUE DE SIRET (1993)

RÉSUMÉ

Les résultats fructueux obtenus dans la campagne de fouilles archéologiques de Siret faites en 1992 ont constitué un stimulant pour continuer les investigations au cours de l'année suivante. Puisque les deux secteurs recherchés en 1992, nommés conventionnellement A et B, n'avaient pas été épuisés, on a forcément considéré comme nécessaire la continuation du dépistage des complexes archéologiques qui se trouvaient dans leur proche proximité, pour pouvoir gagner une vision d'ensemble sur certaines zones urbaines médiévales. Le premier secteur, A, correspond au verger et à la cour de la bien connue église de la Trinité (Sfânta Treime ou Sfânta Troiță), tandis que le second se superpose au lopin de terrain agricole situé du côté droit du ruisseau Cacăina, au nord-ouest de l'établissement de culte.

Dans le secteur A on a tracé deux fossés du côté nord de l'église, dans le but d'obtenir d'éventuelles clarifications révélatrices quant à son époque de construction, de même que des données supplémentaires pour l'étendue et la datation de la nécropole. Par malheur, le fossé circulaire creusé en 1937 à l'occasion des travaux entrepris pour consolider les fondations du monument a entravé la possibilité d'établir des connexions stratigraphiques entre le monument en question et les dépôts de sol de sa proximité. Ceux-ci étaient faits en grande partie de terre grise résultée d'un nivellement fait dans les années immédiatement antérieures à la seconde guerre mondiale. Dans cette terre on a découvert divers restes archéologiques, notamment des fragments céramiques et ferreux.

Les restes les plus anciens récupérés étaient quelques fragments de vases en pâte grossière ayant une couleur brique, travaillés au tour lent et décorés de lignes incisées, qui sont circonscrits du point de vue chronologique par la fin du XIIIe siècle et le début du siècle suivant. Des restes céramiques plus nombreux, d'une qualité manifestement supérieure, appartenaient à la fin du XIVe siècle et aux XVe-XVIIIe siècles. Ils provenaient autant de vases d'usage ménager, qui prédominent du point de vue quantitatifs, que de vases recouverts d'émail verdâtre et d'autres couleurs.

Hormis la céramique d'usage ménager, on a découvert plusieurs fragments de disques ornementaux à pied sur la face extérieure desquels on avait appliqué un émail verdâtre ou brun. Ils avaient été destinés à décorer la façade de l'église de la Trinité. De telles pièces céramiques ayant un rôle dans la décoration architecturale ont été découvertes dans plusieurs complexes d'habitation tant dans la campagne de fouilles de 1992, que dans celle de 1993 aussi. Les observations faites sur le contexte où elles ont été retrouvées sont de nature à relever le fait que la décoration de l'ancienne église de Siret et, implicitement, sa construction, ne peut pas être attribuée – comme on pourrait le déduire des données traditionnelles et comme l'admettent certains spécialistes de la période de l'après-guerre – au voivode Sas, le fils de Dragoș, mais doit être située quelques décennies plus tard.

Dans les deux fossés du secteur A on a découvert, tout comme l'année précédente, 21 tombes d'inhumation. L'usage prolongé de la nécropole, le long de plusieurs siècles, et la disparition des repères extérieurs des tombes a conduit à des superpositions, ce qui a entraîné la destruction partielle de quelques-unes. Dans une seule de ces tombes on a découvert des restes ligneux carbonisés provenant d'un cercueil. Dans la même tombe et dans deux autres aussi il y avait plusieurs clous, provenant toujours de cercueils. Tous les inhumés avaient l'orientation ouest-est et les bras pliés du coude et posés sur la poitrine. Seulement un nombre réduit de tombes contenait de l'inventaire. De la tombe 22, appartenant à un homme d'âge mûr, on a récupéré de gros morceaux de ganse en argent doré, destinée à orner un tissu. Dans la tombe (32) d'une fillette de 7-8 ans, à côté du crâne on a découvert deux boucles d'oreilles. Trois autres tombes (23, 25 et 27) contenaient chacune une monnaie, déposée dans la paume des inhumés: un denier émis en 1584 par Rodolphe II de Habsbourg (1576-1608), en qualité de roi de Hongrie, et deux monnaies en cuivre, mises en circulation pour la Lituanie en 1665 et, respectivement, en 1666 par le roi de la Pologne, Jean II Casimir (1648-1668).

Dans le secteur B on a tracé deux fossés, 5 et 6, qui ont intercepté le pourtour de trois habitations (12, 13 et 14) et deux fossés (5 et 6), numérotées de façon à continuer celles qu'on avait découvertes l'année précédente. Toutes les habitations étaient de surface, ayant les dimensions suivantes: 4,0 x 3,20 m, 5,10 x 3,30 m et 4,10 x 3,10 m. Leur inventaire était composé de fragments céramiques, os d'animaux et un nombre réduit de pièces en fer.

Dans l'habitation 12 on a découvert une pointe de flèche, une clef, un poinçon, deux alènes, deux fers à cheval, un ciseau, une lame de couteau, deux gros clous et 11 clous. La céramique présentait deux catégories principales, l'une modelée au tour lent et l'autre travaillée au tour rapide. La première est représentée seulement par un nombre infime de fragments, provenant de vases réalisés d'une pâte grossière, avec de petits cailloux et du sable, cuits non-uniformément. Cette catégorie céramique garde les traditions de la poterie autochtone du XIIIe siècle, se maintenant en usage souvent, tant dans le milieu rural que dans le milieu citadin aussi, dans une proportion limitée, jusque vers la fin du XIVe siècle. La seconde catégorie principale se sousdivise à son tour dans l'espèce de vases cuits en milieu non-oxydant et celle à laquelle la cuisson s'est réalisée en ambiance oxydante, procédés techniques qui ont conduit à l'obtention de produits de poterie de couleur grise et, respectivement, rougeâtre. Une fréquence plus grande est caractéristique pour la céramique grise, dans le cadre de laquelle on peut différencier les bocaux, les pots à anse, les soupières et les tasses. La céramique rougeâtre comprend des bocaux, des pots à anse et des couvercles.

Nous appuyant sur les analogies qu'on peut établir avec le matériau céramique d'autres centres de l'aréal du nord-ouest de la Moldavie, tout en bénéficiant d'éléments de datation plus précis, nous considérons que l'habitation 12 a été utilisée depuis les dernières décennies du XIVe siècle jusque dans la première partie du siècle suivant.

Sur le plancher de l'habitation 13 il y avait quelques pièces en fer (un couteau, deux ferrements de coffre, deux gros clous, six clous et un fer pour protection des chaussures) et des fragments de vases travaillés en pâte fine, au tour rapide, cuits dans un milieu oxydant, ce qui leur a donné une couleur rougeâtre. Parmi les formes identifiées nous mentionnons les pots à anse, les bocaux, les couvercles, les verres, les écuelles, les assiettes, les tasses et les carreaux de poêle. L'emploi de l'émail est constaté seulement dans le cas de quelques écuelles et tasses.

Dans l'habitation 14, située à seulement 0,60 m de la précédente, hormis les traces de crépi des murs ou du plafond, des pierres brûlées et de brûlure, on a découvert huit clous, quatre gros clous, un couteau et une alêne. La céramique s'encadre, tout comme celle qu'on a récupérée dans l'habitation 13, avec laquelle elle a de proches analogies, dans l'espèce rougeâtre, avec du sable fin comme dégraissant, travaillée au tour rapide. Les formes les plus fréquentes sont les pots à anse, les bocaux, les tasses, les soupières et les couvercles. Sauf celles-ci on rencontre des fragments d'assiettes et des verres en kaolin, recouverts partiellement d'émail vert ou jaunâtre à reflets bruns. L'inventaire archéologique des habitations 13 et 14, surtout celui en céramique, indique leur datation des XVIe-XVIIe siècles, de même que dans le cas de la fosse 5. En échange, la fosse 6 s'encadre du point de vue chronologique, comme l'indiquent les analogies du matériau céramique, aux XIVe-XVe siècles.

L'analyse du matériau paléofaunique relève le poids majeur détenu pour assurer les nécessités de nourriture des communautés urbaines par les bovidés, suivies de porcins et d'ovicaprins. On ne constate pas de différences importantes entre les pourcentages des restes ostéologiques des complexes archéologiques des XIVe-XVe siècles et ceux des complexes plus tardifs, correspondant aux XVIe-XVIIe siècles. L'investigation de l'inventaire archéo-zoologique met en évidence la contribution tout à fait limitée des mammifères sauvages dans le fournissement de protéines animales et, en même temps, le rôle insignifiant de la chasse dans l'ensemble des préoccupations des habitants de la ville médiévale de Siret.

Les prospections à caractère interdisciplinaire – anthropologiques, paléofauniques, métalographiques etc. – initiées déjà depuis le moment de la reprise des recherches de Siret, sont de nature à mettre en relief d'autres aspects du passé médiéval de l'établissement, impossible à tirer au clair d'une manière convaincante par les investigations entreprises rien que de l'angle strict de l'archéologie. Puisque leurs résultats préliminaires vont être publiés concomitamment à notre rapport de fouilles, nous ne les évoquerons plus dans ce contexte.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. L'église de la Trinité et le clocher adjacent (1). La tombe 27 superposée à la tombe 26 (2), la tombe 22 (3) et la tombe 23 superposée à la tombe 32 (4) du secteur A.

Fig. 2. Bouton de disque ornamental (1), fragment de la marge d'un bocal de type archaïque (2), couvercle en pâte rougeâtre (3), disques ornementaux, pour les façades, décorés d'émail verdâtre (4) et brun (7) et pieds tubulaires (5, 6, 8), découverts dans les sections 2 (1, 2, 4, 7, 8) et 1 (3, 5, 6) du secteur A.

Fig. 3. Boucles d'oreilles en bronze (1, 2), clous (3-9, 11) et clou à crochet (10) en fer des cercueils des tombes 31 (1, 2, 5-7) et 33 (3, 4, 8-11), clous (12, 15-17), gros clou (18), poinçon (13), alêne (14), clef (19) et fers à cheval (20, 21) en fer, découverts dans l'habitation 12 des XIVe-XVe siècles (12-21).

Fig. 4. Pointes de flèche (1, 6), clous (2, 7, 11), alêne (3), gros clou (4), fer pour protection des chaussures (5), ferrements pour coffre (8, 9), couteau (10) et ciseau (12) en fer et queues (13) en pierre, découverts dans l'habitation 12 des XIVe - XVe siècles (1-4, 10, 12, 13), dans l'habitation 13 des XVIe-XVIIe siècles (5, 7-9, 11) et à l'extrémité du sud de la section 5 du secteur B (6).

Fig. 5. Pointe de flèche (1), clous (2-6, 10), couteaux (7, 8), gros clou (9, 11, 12, 14), alêne (13) et serpe (15) en fer, découverts dans les habitations 14 (1-5, 7, 9-13) et 13 (6, 8, 14), des XVe-XVIIe siècles, et à l'extrémité du sud de la section 5 du secteur B (15).

Fig. 6. Céramique grise (1, 2, 5, 7, 8, 10) et rougeâtre (3, 4, 6, 9): bols (1, 2), bocaux (3, 5, 7, 8, 10), couvercles (4) et vases à anse (6, 9), découverts dans l'habitation 12 des XIVe-XVe siècles.

Fig. 7. Céramique rougeâtre (1, 3-6, 10) et grise (2, 7-9): couvercles (1, 5), bocaux (2-4, 6, 7, 10) et tasses (8, 9), découverts dans l'habitation 12, des XIVe-XVe siècles.

Fig. 8. Céramique rougeâtre (1-3, 6-13) et grise (4, 5): couvercles (1, 3, 4), bocaux (2, 5, 7, 8, 11-13), verre (6), bol (9) et vase à anse (10), découverts dans les habitations 13 (1-3, 5, 6, 10-12) et 14 (8, 9, 13), des XVIe-XVIIe siècles, dans la fosse 6 (7), des XIVe-XVe siècles, et dans la section 6 du secteur B (4).

Fig. 9. Céramique rougeâtre (1-5, 7-11) et grise (6): vases à anse ou bocaux (1-4, 7-9), tasse (5), casserole à manche tubulaire (6), bol (10) et vase à anse (11), découverts dans l'habitation 14, des XVIe-XVIIe siècles.

Fig. 10. Céramique rougeâtre (1-4, 6, 8) et grise (5, 7, 9): couvercles (1), vases-pot (2, 5-7, 9), vase à anse (4) et carreaux de poêle à ouverture rectangulaire (3, 8), découverts dans la fosse 5 (1, 3-6), dans l'habitation 13 et la fosse 5 (8), des XVIe-XVIIe siècles, et dans la section 6 du secteur B (2, 7, 9).

Fig. 11. Céramique rougeâtre (1-3, 5, 6) et grise (4): bocaux (1, 2, 4, 6), écuelle recouverte d'émail vert foncé à l'intérieur et sur la marge (3) et carreau de poêle à ouverture rectangulaire (5), découverts dans l'habitation 12, des XIVe-XVe siècles (1, 4), les habitations 13 (3) et 14 (6) et la fosse 5 (2, 5), des XVIe-XVIIe siècles.

Traduit par MICHAELA SPINEI